

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА**

**Факультет педагогіки, психології та соціальної роботи
кафедра практичної психології**

**Особливості ціннісно-смиислової сфери молодих жінок з різним сімейним
статусом**

Кваліфікаційна робота

Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконала:

студентка 2 курсу, 622 групи

Велущак Марина Юрівна

Керівник:

кандидат психологічних наук,

доцент **Гуцуляк Н.М.**

До захисту допущено

на засіданні кафедри

протокол № _____ від _____ 2023р.

Зав. кафедрою _____ доц. Радчук В.М.

Чернівці - 2023

АНОТАЦІЯ

Велущак М. Ю. **Особливості ціннісно-сміслової сфери молодих жінок з різним сімейним статусом.** – Кваліфікаційна робота.

Сучасному світові притаманні невизначеність та високий темп змін. Людина для нормального пристосування й розвитку повинна бути високоактивною, гнучкою, вміти швидко обробляти інформацію, володіти комунікативними навичками тощо. Однак, сучасний вектор розвитку більшою мірою відображається на цінностях та смислах існування людства. Саме цінності орієнтують особистість у мінливому світі, а смисли обумовлюють мету її існування. Для психологічної допомоги людині щодо нормалізації життя й адаптації потрібне глибоке розуміння ціннісно-смілової сфери та її функціональних особливостей, її місця в структурі особистості.

У ході теоретичного аналізу досліджуваної проблеми узагальнено наукові підходи до ціннісно-смілової сфери як центрального утворення особистості, проаналізовано структурні компоненти ціннісно-смілової сфери особистості, розкрито особливості ціннісно-смілової сфери молодих жінок.

Проведене емпіричне дослідження було спрямоване на виявлення особливостей структурних компонентів ціннісно-смілової сфери молодих жінок відповідно до їхнього сімейного статусу. Доведено, що існують відмінності в особливостях ціннісно-смілової сфери молодих жінок із різним сімейним статусом. На основі отриманих результатів було розроблено практичні рекомендації для молодих незаміжніх та заміжніх жінок, які спрямовані на розвиток й корекцію їхніх ціннісних орієнтацій.

Ключові слова: ціннісно-смілова сфера, спрямованість особистості, ціннісні орієнтації особистості, смисложиттєві орієнтації особистості, ранній дорослий вік.

ABSTRACT

Velushchak M. Y. **Features of the value-sense sphere of young women with different family status.**

The modern world is characterized by uncertainty and a high rate of change. For normal adaptation and development, a person must be highly active, flexible, able to process information quickly, have communication skills, etc. However, the modern vector of development is largely reflected in the values and meanings of humanity's existence. It is the values that orient a person in a changing world, and the meanings that determine the purpose of his or her existence. Psychological assistance to a person to normalize life and adaptation requires a deep understanding of the value-sense sphere and its functional features, its place in the personality structure.

In the course of the theoretical analysis of the problem under study, the article summarizes scientific approaches to the value-sense sphere as a central formation of personality, analyzes the structural components of the value-sense sphere of personality, and reveals the peculiarities of the value-sense sphere of young women.

The empirical study was aimed at identifying the peculiarities of the structural components of the value-sense sphere of young women according to their marital status. It is proved that there are differences in the features of the value-sense sphere of young women with different marital status. On the basis of the obtained results, practical recommendations for young unmarried and married women aimed at developing and correcting their value orientations have been developed.

Keywords: value-semantic sphere, personality orientation, personality value orientations, personality meaningful life orientations, early adulthood.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПСИХОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ЦІННІСНО-СМИСЛОВОЇ СФЕРИ МОЛОДИХ ЖІНОК.....	9
1.1. Ціннісно-смилова сфера як центральне утворення особистості.....	9
1.2. Структурні компоненти ціннісно-смилової сфери особистості.....	14
1.3. Специфіка ціннісно-смилової сфери жінок у ранньому дорослому віці..	23
1.3.1. Психофізіологічні властивості молодості як етапу онтогенезу.....	23
1.3.2. Особливості ціннісно-смилової сфери молодих жінок.....	27
РОЗДІЛ II. ОРГАНІЗАЦІЯ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ: ХАРАКТЕРИСТИКА ВИБІРКИ ТА МЕТОДІВ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	37
РОЗДІЛ III. ПОРІВНЯЛЬНО-ДІАГНОСТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЦІННІСНО-СМИСЛОВОЇ СФЕРИ МОЛОДИХ ЖІНОК ВІДПОВІДНО ДО ЇХНЬОГО СІМЕЙНОГО СТАТУСУ.....	46
3.1. Специфіка ціннісно-смилової сфери молодих жінок з різним сімейним статусом.....	46
3.2. Індикація результатів кореляційних зв'язків структурних компонентів ціннісно-смилової сфери молодих жінок з різним сімейним статусом.....	65
3.3. Рекомендації щодо розвитку та корекції ціннісних орієнтацій молодих жінок.....	75
ВИСНОВКИ.....	80
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	84

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сучасному світові притаманні невизначеність та високий темп змін. Людина для нормального пристосування й розвитку повинна бути високоактивною, гнучкою, вміти швидко обробляти інформацію, володіти комунікативними навичками тощо. Однак, сучасний вектор розвитку більшою мірою відображається на цінностях та смислах існування людства. Саме цінності орієнтують особистість у мінливому світі, а смисли обумовлюють мету її існування. Для психологічної допомоги людині щодо нормалізації життя й адаптації потрібне глибоке розуміння ціннісно-сміслової сфери та її функціональних особливостей, її місця в структурі особистості.

Проблема вивчення ціннісно-сміслової сфери особистості є складною і актуальною проблемою психології, аксіології та інших наукових дисциплін, бо знаходиться на перетині зазначених сфер та має споріднене тлумачення. Теоретичною основою дослідження проблеми ціннісно-сміслової сфери особистості в історичному контексті психології виступають фундаментальні праці, в яких розкриваються поняття «цінності», «сене», «ціннісні орієнтації» та ряд суміжних категорій.

Вітчизняні вчені зосереджують значну увагу на розкриттю сутності й психологічних механізмів розвитку таких феноменів, як «ціннісно-сміслова сфера», «смисли», «цінності», «ціннісні орієнтації» (І. Бех, М. Боришевський, Ж. Вірна, О. Гданська, А. Деркач, З. Карпенко, І. Мельничук, О. Музика, О. Леонтєв, Д. Леонтєв, Є. Моргунов, С. Рубінштейн, М. Савчин, В. Семиченко, Т. Титаренко та ін.). Зарубіжні науковці також проявляють значний інтерес до дослідження даної наукової проблеми (Р. Баумайстер, Я. Вальсінер, У. Віртц, Дж. Златєв, Дж. Кітченз, М. Робертс, Е. Сендос, К. Соммер, К. Уілсон, Й. Цобелі, М. Штегер та ін.).

На сучасному етапі науковці досліджують ціннісно-смыслову сферу в різних напрямках, зокрема: питання самоідентифікації й ідентифікації (І. Тичина, О. Севост'янов, О. Царькова та ін.), проблема комфортного та гармонійного життя (Т. Гурлева, Г. Чуйко, І. Красильников та ін.), життєві кризи особистості та процеси перевершення критичної ситуації (О. Донченко, Т. Титаренко та ін.), сфера саморозвитку та професійного зростання (В. Москаленко, В. Педоренко, Я. Чаплак, Г. Чуйко та ін.), проблема кризових періодів особистості (Ю. Ільїна, О. Карачинський, Л. Матвієнко та ін.).

Вітчизняними та зарубіжними вченими вивчаються різні аспекти проблеми становлення ціннісно-смыислової сфери особистості, а саме: проблема смислу життя (В. Казміренко, Н. Карпова, І. Маноха, В. Роменець та ін.), аналіз структури та змісту ціннісно-смыислової сфери (Ж. Вірна, О. Москаленко, Е. Помиткіна та ін.), визначення динамічних компонентів ціннісно-смыислової сфери особистості (Т. Вілюжаніна та ін.), класифікації цінностей (В. Білські, А. Маслоу, Г. Олпорт, М. Рокич, В. Франкл, Ш. Шварц та ін.), особливості ціннісних орієнтацій студентів гуманітарних напрямків (Н. Антонова, Н. Іванцева, І. Григорчук, Н. Максимчук, Л. Романюк, М. Шевчук та ін.).

Цікавим є вивчення питання щодо особливостей ціннісно-смыислової сфери молодих жінок з різним сімейним статусом, що й обумовило вибір теми дипломного дослідження **«Особливості ціннісно-смыислової сфери молодих жінок з різним сімейним статусом»**.

Об'єкт дослідження: ціннісно-смыислова сфера в структурі особистості молодих жінок.

Предмет дослідження: особливості ціннісно-смыислової сфери молодих жінок різного сімейного статусу.

Мета дослідження: теоретичне обґрунтування та емпіричне виявлення особливостей ціннісно-сислової сфери молодих жінок відповідно до їхнього сімейного статусу.

Для досягнення мети дослідження та перевірки сформульованої гіпотези необхідно розв'язати такі завдання:

- 1) узагальнити основні психологічні концепції дослідження ціннісно-сислової сфери особистості як фундаментальної категорії;
- 2) розкрити структуру ціннісно-сислової сфери особистості у контексті різноманітних психологічних теорій;
- 3) з'ясувати особливості ціннісно-сислової сфери молодих жінок з різним сімейним статусом;
- 4) систематизувати та узагальнити опрацьований матеріал, сформулювати висновки.

Гіпотеза дослідження: існують відмінності в особливостях ціннісно-сислової сфери молодих жінок відповідно до їхнього сімейного статусу.

Методи та методики дослідження. У процесі дослідження реалізовувався комплексний підхід, який передбачав поєднання наступних методів:

- 1) теоретичні (аналіз, синтез, узагальнення і систематизація концептуальних положень з досліджуваної проблеми);
- 2) емпіричні (тестування, зокрема методики: методика вивчення спрямованості особистості «Орієнтовна анкета» (В. Смекала, М. Кучера), методика «Ціннісні орієнтації» (М. Рокіч), морфологічний тест життєвих цінностей (В.Ф. Сопов, Л.В. Карпушина);
- 3) методи математичної статистики та інтерпретації емпіричних даних (структурний метод).

Структура роботи. Дипломна робота складається з вступу, теоретичного та двох практичних розділів, висновків та списку використаних джерел (61 найменування). Робота викладена на 84 сторінках машинописного тексту, проілюстрована 3 рисунками та 4 таблицями.

РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПСИХОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ЦІННІСНО-СМИСЛОВОЇ СФЕРИ МОЛОДИХ ЖІНОК

1.1. Ціннісно-смилова сфера як центральне утворення особистості

Одним із найважливіших особистісних утворень є ціннісно-смилова сфера, дослідження якої створює підґрунтя для пояснення багатьох психічних новоутворень. Даний феномен становить собою сукупність смислових утворень і функціональних зв'язків між ними, що обумовлює смислове регулювання життєдіяльності людини у всіх її аспектах.

Ю. Сошина звертає увагу, що при аналізі ціннісно-смилової сфери науковці оперують такими поняттями, як «життєвий сенс» (А. Адлер), «смилова сфера особистості» (Б. Братусь), «основна життєва спрямованість» (Б. Ананьєв), «сенс життя» (В. Франкл), «особистісний смисл», «смислотвірний мотив» (О. Леонтєв), «смилова диспозиція» (Д. Леонтєв), «внутрішня позиція особистості» або «спрямованість» (Л. Божович), «смиловий конструкт» (В. Столін), «аксіопсихіка», «аксіогенез» (З. Карпенко) та ін. [48].

О. Бреусенко пише, що змістовим аналогом ціннісно-смилової сфери обрано «досвід екзистенціального діяння», а саме граничну форму досвіду діяння, який є передумовою, процесом та результатом «психологічного впливу». Досвід екзистенціального діяння свідчить про міру зрілості людини у виборі стратегічної моделі її буття. Він є умовою, процесом, результатом наступних видів екзистенціальної активності: 1) орієнтація людини у трансцендентному вимірі її життя; 2) пошук глибинних причин можливих відхилень від реалізації власної сутності в житті; 3) вибір стратегії та міри пошукової активності; 4) оволодіння екзистенціально-корисними (та

шкідливими) засобами екзистенціального діяння, здібностями, внутрішніми ресурсами, способами діяння; 5) запобігання деструкції; 6) протистояння; 7) подолання деструктивних тенденцій зовнішньої та внутрішньої природи, які чинять опір повноті буття; 8) глибинна інтеграція людини; 9) самотрансформація людини, оволодіння феноменальними новоутвореннями, що свідчать про міру її зрілості в реалізації людського буття; 10) випробування; 11) збереження новоутворень; 12) подальший розвиток новоутворень; 13) відмирання [3].

З. Карпенко вводить поняття «аксіогенез» і трактує його як цілісний процес розвитку ціннісно-сислової сфери людини, якій притаманні відповідні психосоматичні, соціокультурні, психоментальні, духовнотрансцендентні інтенції та здатності. Суб'єктом аксіогенезу є особа, яка сприймається як носій ноуменальних визначень людини, а також її феноменальних, атрибутивних репрезентацій. До перших належать різнотипні структури психічних інтенціональностей, до других – прояви інтерсуб'єктних взаємодій [20].

С. Гусаківська вважає, що ціннісно-сислова сфера є комплексною, ієрархізованою, багаторівневою структурою, яка містить в собі цінності та особистісні смисли, обумовлює розвиток інших сфер людської життєдіяльності. Для формування ціннісно-сислової сфери людині необхідно прийняти, трансформувати, оволодіти загальними цінностями для подальшої трансляції та продукувати власні смислові утворення у структурі спрямованості [11].

Ю. Сошина наголошує, що смислова сфера людини пов'язана з цінностями, які є компонентом смислових утворень та сприяють утворенню нових смислів; що цінності, ціннісні орієнтації та особистісні смисли можуть обумовлювати зміни в поведінці особистості. Відповідно, на думку Ю. Сошиної, доцільним є виділення в структурі ціннісно-сислової сфери

особистості такого компоненту, як ціннісно-сміслові настановлення, за допомогою якого цінності, ціннісні орієнтації та особистісні смисли проявляються в людській діяльності [48].

На основі теоретичного аналізу психоаналітичного, гуманістичноекзистенціального, біхевіористичного, аксіологічного, диспозиційного, генетико-моделюючого, діяльнісного, особистісно-орієнтовного та інших наукових підходів до дослідження ціннісно-сміислової сфери І. Пустовалов пояснює її як багаторівневу, ієрархізовану структуру, яка включає в себе сукупність цінностей, ціннісних орієнтацій, особистісних смислів. Вчений вважає, що формування ціннісно-сміислової сфери базується на усвідомленні та інтеріоризації суспільних цінностей, що обумовлює зміни у життєдіяльності людини [40].

Згідно із поглядами С. Сосніхіної, ціннісно-сміслова сфера повинна розглядатися як складна, багаторівнева структура, що містить у собі сукупність цінностей, ціннісних орієнтацій та особистісних смислів, які, взаємодіючи між собою, впливають на різні компоненти людської життєдіяльності. Вчена наголошує, що особистісні смисли слід розуміти як наслідок усвідомлення, осмислення та привласнення конкретною людиною суспільних цінностей, а не навпаки. Формування та функціонування ціннісно-сміислової сфери можливе лише у середовищі соціуму, в контексті реальних людських стосунків та цілеспрямованого навчально-виховного процесу. В свою чергу, наповнення, реалізація цінностей та продукування смислів здійснюється людиною у процесах самовизначення й самореалізації [46].

На основі аналізу підходів науковців до пояснення сутності ціннісно-сміислової сфери Т. Антоненко пропонує розглядати її як цілісне, інтегроване й динамічне утворення людини, яке завдяки особистісно значущим цінностям та смислам визначає її смисложиттєві стратегії. Крім того, ціннісно-сміслова сфера є системним утворенням, якому притаманні цілісність,

діяльнісна природа, взаємозв'язок стабільності та змінюваності, емерджентність, динамічна складність, межі становлення, а в контексті синергетичного підходу - відкритість, самоорганізація та саморозвиток, нелінійність, самодобудова, детермінований хаос [2].

Ціннісно-смилова сфера, на думку Т. Яновської та І. Когут, є одним із центральних новоутворень людини, що обумовлює загальну спрямованість її життя, впливає на її поведінку у конкретній ситуації, допомагає їй осмислювати власне життя й життя оточуючих, а також світ у цілому. Психологічною характеристикою зрілої особистості є гармонійна ціннісно-смилова сфера, що проявляється у змістовному ставленні людини до соціальної дійсності та впливає на всі сторони її життєдіяльності, обумовлює мотивацію її поведінки [61].

І. Панок зауважує, що центральним ядром структури особистості є ціннісно-смилова сфера, яка становить собою систему особистісних цінностей, ціннісних орієнтацій, особистісних смислів, що виступають глибинними психологічними утвореннями. Ціннісно-смилова сфера визначає спрямованість й регулює соціальну поведінку людини, а її формування суттєво залежить від багатства внутрішнього світу людини, її цінностей, інтересів, духовних потреб та ідеалів. Саме співвідношення та міра розвитку вищезазначених компонентів свідчить про рівень соціальної та духовної зрілості особистості [36].

І. Крупник, С. Шевченко у кваліфікаційній роботі пишуть, що С. Кладько, Т. Корнілова трактують ціннісно-смилову сферу як ставлення людини до зовнішнього і внутрішнього світу. Згідно їхньої позиції, перехід від суб'єктивних до об'єктивних норм відбувається на основі саморегуляції особистості. Якщо людина погоджується або відмовляється враховувати соціально-значущі цінності, то це розглядається як елемент активності самосвідомості. Науковці зауважують, що особистісними цінностями можуть

вважатися тільки ті, щодо яких людина визначилася і оцінила, а також внесла їх у конструкт свого «Я» [58].

О. Бреусенко наголошує, що ціннісно-сміслова сфера особистості має дві сторони:

- змістова - ціннісний простір та конкретні феномени: архетипи, соціальні ціннісні структури, індивідуальні ціннісні структури (ціннісні норми, ціннісні орієнтири, ідеали, ціннісні уявлення, ціннісні враження, ціннісні позиції або орієнтації, ціннісні інтроекти й паттерни, смисли, смислові настановлення, цінності та смисл життя);
- динамічна – включає в себе мікродинаміку окремих феноменів та макродинаміку сфери в цілому [3].

Ціннісно-смісловій сфері, на думку С. Моткова, притаманні специфічні функції: формування самоствавлення, формування ставлення до світу, інтенціональна, регулятивна, особистісно-утворююча, соціалізаційна, захисна, інтеграційна, орієнтаційна, інструментальна, адаптаційна, функція моделювання майбутнього [32].

Я. Чаплак та Г. Чуйко вважають, що ціннісно-сміслова сфера сприяє тому, щоб життя було наповненим певним змістом, усвідомлювалося, як неповторне, мало орієнтири. Науковці підкреслюють, що сприйняття людиною свого життя як наповненого глибоким сенсом, наявність життєвих цілей і екзистенційних цінностей дає можливість людині осмислити власний життєвий шлях як обмежений у часовій перспективі та неповторний. Вищезазначене й спонукає людину цінувати кожную мить власного життя для максимальної реалізації життєвого сенсу [55].

Крім того, Г. Чуйко звертає увагу, що значення ціннісно-сміислової сфери продемонстровано у сучасних дослідженнях благополуччя людини. Смисл є

важливою складовою відчуття задоволеності життям, що є наслідком успішної реалізації людиною її життєвої цілі. Людина, яка відчуває себе щасливою і задоволена власним життям, надіється на достатній рівень власних життєвих ресурсів; наївно-оптимістично вірить у власну фортуна та справедливість світу; переконана у тому, що здатна раціонально ставити і досягати цілей для реалізації життєвого сенсу, оскільки може контролювати життєві події й здатна до самоуправління [56].

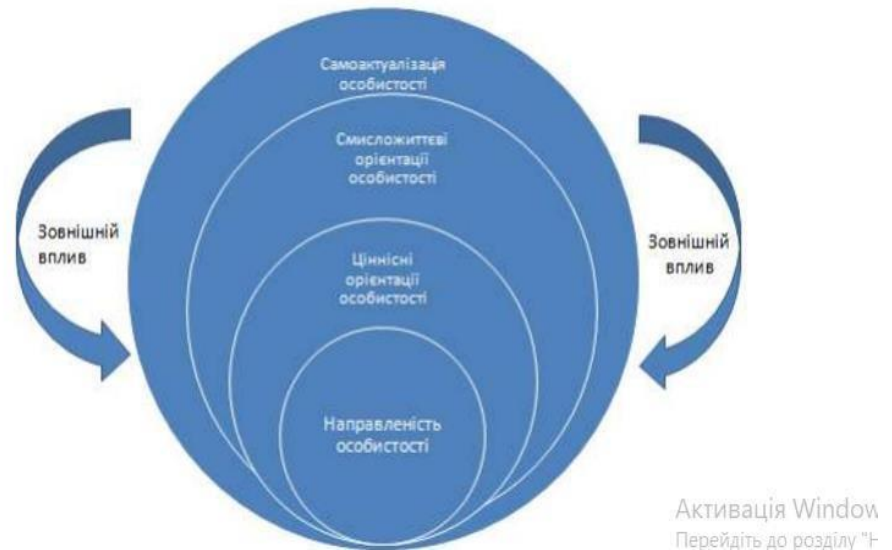
Таким чином, ціннісно-смилова сфера людини становить собою складну структуровану систему її переконань, яка формується на основі її цілей, мотивів, світогляду під впливом соціокультурного середовища, в якому вона самореалізовується. Цінності сприяють регуляції поведінки людини та виступають передумовою прийняття нею рішень.

1.2. Структурні компоненти ціннісно-смилової сфери особистості

Дослідження проблеми ціннісно-смилової сфери особистості та її структури обумовлює необхідність звернення до аксіології, психології цінностей і психології смислу через те, що сутність даних психологічних явищ має споріднене тлумачення та знаходиться на перетині вищезазначених сфер. В історичному контексті психології теоретичною базою вивчення проблеми ціннісно-смилової сфери особистості є фундаментальні праці науковців, в яких розкриваються поняття «цінності», «ціннісні орієнтації», «сенс» тощо.

О. Москаленко зауважує, що структурну модель ціннісно-смилової сфери неможливо ієрархічно зобразити, бо кожна з її складових належить до вищого рівня організації (див. рис. 1.1.). Кожна з названих на рисунку складових залежить від зовнішніх умов, в яких людина перебуває, пов'язана з іншими, залежна від інших та формується разом із іншими складовими. Вивчення особливостей даних складових створює передумови для прогнозу суспільної позиції людини; розуміння її ставлення до оточуючих суб'єктів та об'єктів, до

діяльності; визначення наявності в людини життєвих цілей та міри їх досягнення, а також міри реалізації себе, що обумовлює ступінь комфортності психологічного самопочуття [30].

Рис. 1.1. Залежність змісту ціннісно-сміслової сфери від умов зовнішнього середовища

Найбільш дослідженим компонентом ціннісно-сміслової сфери, на думку С. Моткова, є цінності, які вчені розглядають у двох аспектах: 1) як ідеали та духовну складову особистості (А. Здравомислов, Д. Леонт'єв, А. Анан'єв, С. Рубінштейн); 2) як компонент культури та суспільства (О. Леонт'єв, В. Тугарінов, М. Яницький, Б. Ломов). Особистісні смисли, як компонент ціннісно-сміслової сфери, є суттєвою детермінантою становлення особистісної ідентичності, яка, в свою чергу, впливає на їх реалізацію у людській поведінці. Слід підкреслити, що ідентичність є системою ставлень людини до себе та реалізується через самоставлення, тобто через основні уявлення людини про саму себе, своє місце в оточуючому світі, систему зв'язків з оточуючими. Відповідно, можна стверджувати, що самоставлення є суттєвим механізмом реалізації особистісних смислів.

С. Мотков на основі вищезазначених фактів та результатів досліджень вітчизняних дослідників пропонує модель ціннісно-сислової сфери особистості (див. рис. 1.2.).

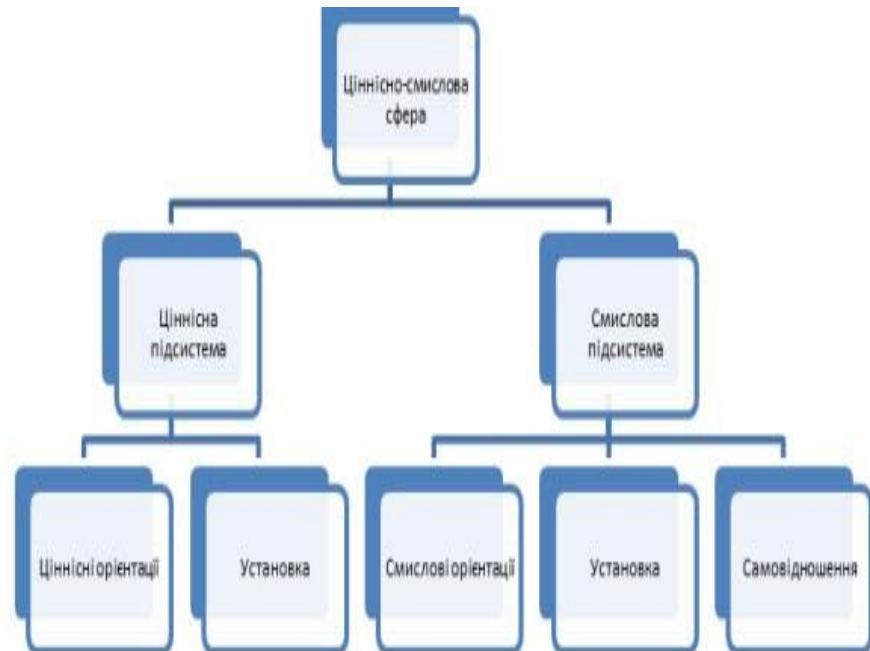

Рис. 1.2. Модель ціннісно-сислової сфери особистості

Як бачимо з рисунку, вчений в моделі ціннісно-сислової сфери особистості виділяє дві підсистеми: ціннісну (ціннісна сфера) та сислову (сислова сфера). Дані підсистеми, в свою чергу, реалізуються через такі механізми, як: 1) ціннісна підсистема: через ціннісні орієнтації та установку; 2) сислова підсистема: сислові орієнтації, самовідношення та установку. Науковець також пише, що у зв'язку з тим, що установка є станом готовності людини до активності, який не залежить від детермінанти цього стану, вона не розділяється на ціннісну чи сислову [32].

Т. Дерека, В. Ляшенко, В. Туманова, Є. Корж звертають увагу, що ціннісно-сислова сфера, яка є ядром особистості з її неповторною картиною світу та підсистемою саморегуляції, включає в себе:

– ціннісні орієнтації - за допомогою яких людина «вибудовує» суб'єкти, об'єкти, події відповідно до їх значущості;

– особистісні смисли - індивідуалізоване відображення істинного ставлення людини до тих об'єктів, через які розгортається її діяльність;

– спрямованість особистості, тобто сукупність стійких спонукань людини (наприклад, до чого прагне, яким чином розуміє світ й суспільство);

– репертуар референтних груп, тобто соціальна група, яка виступає для людини стандартом, джерелом формування соціальних норм і ціннісних орієнтацій, а також системою відліку для себе та інших [12].

Структурно-рівнева модель ціннісно-сислової сфери особистості майбутніх фахівців була представлена Т. Антоненко такими компонентами, як духовність, ціннісні орієнтації, цінності, переживання, особистісні смисли, ідеали, установки та відповідними рівнями - дорефлексивний та когнітивнорефлексивний. Також вченою наголошено, що духовність особистості є життєвовизначальним центром ціннісно-сислової сфери [2].

Т. Антоненко узагальнює, що філософи та психологи звертають увагу на багатозначність поняття «смысл»: як цілі та життєвий орієнтир у сфері цінностей, норм та рішень; як потреба безперервно рухатися від цілі до цілі; як архетипічне переживання Самості; як реальність або бажання; як переживання повноти буття тощо. Вчений зазначає також, що при аналізі смислу необхідно виділити такі його компоненти, як переживання та розуміння. Коли людиною переживаються певні життєві ситуації, відбувається їхня оцінка і осмислення, то тоді будь-який смисл стає для неї ціннісною значимістю. При цьому, когнітивний компонент відіграє важливу роль, бо оцінка і осмислення вимагають наявності системи певних знань та їх розуміння [1].

Ю. Сошина зауважує, що Д. Леонтьєв на основі узагальнення доробок радянських й зарубіжних психологів запропонував наступні підходи щодо визначення смислу: 1) смисл як інтеграція соціальної й особистої дійсності (Г. Фенікс); 2) смисл як інтерпретація життя (Дж. Ройс); 3) смисл як мета життя і завдання (В. Франкл). У даних уявленнях важливо виокремити дві

характеристики смислу: 1) смисл розуміється як взаємодія індивідуального та соціального, суспільного в людині; 2) смисл є певною вершиною особистості, її інтеграцією [48].

С. Сосніхіна пише, що смисл виражає ставлення людини до явищ, краси та змін навколишнього світу, до результатів творчості, до власної діяльності й вчинків оточуючих. Однією з важливих потреб людини є її прагнення до смислу, задоволення якої обумовлюється вірою у здатність здійснювати контроль над своїм життям, здатністю взяти на себе відповідальність. При цьому, одним із основних показників наявності особистісного смислу є осмисленість життя [45].

На основі теоретичного аналізу структури ціннісно-сміслової сфери людини С. Гусаківська узагальнила, що цінності найбільшою мірою вчені описують як поняття, за допомогою якого розкривається узагальнене значення певних об'єктів для спільноти чи її конкретних індивідів; а смисли (особистісні) – як суб'єктивне уявлення людини про життєво необхідні, індивідуально значущі цінності, а також про власне призначення, вищу мету існування, фундаментальні способи буття [11].

Як зауважує Е. Заредінова, цінності є стійким, вибіркоким, соціально обумовленим ставленням людини до визначених духовних і матеріальних суспільних благ. Цінності за своїм характером мають соціальну природу, є регуляторами людської життєдіяльності, які відображають людину в сукупності її об'єктивних характеристик та особливості об'єктивної дійсності у її структурній організації [17].

Д. Місенг у дисертаційному дослідженні звертає увагу, що погоджується із вченими щодо необхідності розмежування понять «цінність» та «ціннісна орієнтація» у зв'язку з тим, що ціннісна орієнтація є цінністю у діяльності, тобто тією, яка обумовлює поведінку й діяльність людини. Науковець

визначив, що цінність є на основі існування актуальної потреби вищого або нижчого рівня стійким переконанням щодо важливості предмета, явища або способу дії; може характеризуватися мінливістю й динамічністю і бути передумовою певної цілеспрямованої діяльності суб'єкта. На основі системи цінностей людини утворюються ціннісні орієнтації, які є формою включення цінностей у механізм людської діяльності та поведінки через можливість становлення стійкого ставлення до об'єктів дійсності, свідомого оцінного вибору цілей та способів поведінки [29].

Ціннісні орієнтації, згідно із поглядами Г. Католик, становлять собою складний соціально-психологічний феномен, що є компонентом системи особистісних ставлень; визначає спрямованість і зміст особистісної активності; обумовлює підхід людини до себе та до світу, а також напрямок і зміст особистісних позицій, вчинків, поведінки. Ціннісні орієнтації є смисловими настановами людини, які осмислені нею в процесі набуття соціального досвіду і сформульовані в термінах, які запропоновані суспільством, засобами масової інформації тощо. Це сприяє тому, що людина робить своїм надбанням певну суспільну духовну цінність за допомогою суспільно прийнятих і зафіксованих у мові значень. Найважливішою функцією ціннісних орієнтацій є функція регулятора зовнішньої поведінки людини [21].

М. Боришевський, Л. Пилипенко, О. Пенькова та ін. підкреслюють, що ціннісні орієнтації в структурі особистості є своєрідним центром координації, який обумовлює людську поведінку й ставлення до соціуму. Оскільки ціннісні орієнтації є одним із важливих критеріїв морального та духовного розвитку особистості, то вони стають вирішальною детермінантною духовного самовизначення особистості. Сукупність ціннісних орієнтацій, що формується в процесі соціалізації, є тим внутрішнім фактором, мотивом, який обумовлює спрямованість людської діяльності; є основою для вибору цілей і способів діяльності; є центральною ланкою свідомості особистості. Як правило, зрілій

особистості притаманна стійка система ціннісних орієнтацій, що свідчить про високу міру важливості суб'єктивної самодетермінації, можливості свідомого й вільного вибору цілей, способів й видів діяльності [6].

Л. Малімон, А. Пашкіна звертають увагу, що в процесі розвитку організації неконтрольований процес становлення системи цінностей особистості відбувається через:

- формування на основі взаємодії аксіосистем працівників та керівника системи загально-організаційних цінностей;
- оволодіння моделями аксіологічної поведінки керівників та колег;
- прийняття цінностей авторитетів, лідерів неформальних груп працівниками;
- латентній трансформації загально-організаційних цінностей як наслідок зміни економічного та політичного становища чи соціального середовища, зміни мотивації й життєвих перспектив, переходу на новий етап організаційного розвитку тощо [27].

Найбільш поширеною класифікацією цінностей на філософському рівні, згідно із поглядами Л. Долинської та Н. Максимук, вважається розподіл на релігійні, естетичні, етичні, логічні й економічні. Вчені підкреслюють, що єдиної класифікації цінностей у психології не має, науковці класифікують цінності на основі різних критеріїв:

- ✓ за метою засвоєння - альтруїстичні, егоїстичні;
- ✓ за способом вияву - стійкі, ситуативні;
- ✓ за рівнем узагальненості - абстрактні, конкретні;
- ✓ за змістом діяльності - предметно-перетворювальні (естетичні, творчі, наукові, релігійні та ін.), пізнавальні;
- ✓ за роллю у діяльності людини - інструментальні, термінальні;
- ✓ за об'єктом засвоєння - морально-духовні, матеріальні;

✓ за приналежністю - особистісні (індивідуальні), групові, колективні, суспільні (також і демократичні), загальнонародні (національні), загальнолюдські [15].

Ю. Сошина пропонує наступну класифікацію цінностей:

- за функціональним значенням цінності поділяються на термінальні (цілі) та інструментальні (засоби й принципи досягнення мети) (М. Рокіч);
- цінності буття (Б-цінності) та дефіцитні цінності (Д-цінності) (А. Маслоу);
- цінності творчості, цінності стосунків, цінності переживання (В. Франкл);
- декларовані, реальні (Б. Братусь);
- духовні (освіта, наука, мистецтво), матеріальні (матеріальні блага), суспільно-політичні (свобода, рівність, справедливість) (В. Тугаринов);
- цінності життя (природні) - здоров'я, спілкування, радість життя та цінності культури (суспільні) - соціально-політичні, матеріальні, духовні (О. Дробницький);
- абстрактні цінності, цінності-властивості та цінності-способи поведінки (С. Бубнова) [48].

До вищезазначеної класифікації цінностей О. Москаленко додає такі цінності, як:

- за ступенем генералізації та присвоєння цінностей: стійкі, ситуативні, особистісні (усвідомлені смисли життя);
- соціальні (професія, статус, сім'я); вітальні (безпека, здоров'я тощо); моральні (чесність, добро, порядність); політичні (законність слова, свобода); естетичні (гармонія, краса); релігійні (віра) (Б. Ерасов).

При цьому науковець наголошує, що ознакою структурної організації цінностей є їхня ієрархічна побудова, тобто різним цінностям притаманний різний ступінь суспільності та одні цінності є конкретизацією інших. В системі цінностей найвищий рівень займають ціннісні орієнтації, тобто спрямованість

людини на оволодіння певними цінностями та задоволення власних потреб [31].

I. Субашкевич пише, що М. Боришевський виокремлює наступні базові цінності:

- моральні - реалізуються в різних проявах активності й самоактивності людини, що спрямовані на становлення міжособистісних стосунків. Серед моральних цінностей науковець виділяє ставлення людини до праці, усвідомлення працьовитості як найвищої моральної цінності;
- світоглядні - дані цінності допомагають людині виходити за межі своєї буденності, давати оцінку собі, своєму способу життя і власним діям;
- громадянські - до даних цінностей відносяться національна свідомість та самосвідомість, патріотизм, правові цінності, почуття відповідальності за теперішнє й майбутнє нації і держави, національна гідність;
- екологічні - характеризують ставлення людини до навколишнього природного середовища;
- естетичні - до даних цінностей відносяться естетична вихованість, вміння відрізнити справжню красу від імітацій, розвиненість естетичних смаків й уподобань;
- валеологічні - проявляються у відповідальному ставленні людини до свого здоров'я;
- інтелектуальні - включають в себе такі розумові характеристики людини, як здатність мислити критично та самокритично [49].

Таким чином, ціннісно-сміслова сфера людини складається з двох основних складових: системи особистісних смислів та системи ціннісних орієнтацій. Дані складові пов'язані з поняттям особистості, адже ціннісносміслова сфера становить собою центральне ядро структури особистості, обумовлює її спрямованість та регулює поведінку особистості.

1.3. Специфіка ціннісно-сміслової сфери жінок у ранньому дорослому віці

1.3.1. Психофізіологічні властивості молодості як етапу онтогенезу

Молодість, як віковий етап, потребує психологічного дослідження, адже перед молодістю людиною поставлені багато життєвих завдань, які складно розв'язати без психологічного супроводу. Хоча даному періоду притаманна істотна своєрідність, він поступається мірою вивченості у порівнянні з більш ранніми (підлітковий вік, юність) та пізніми (середня та пізня дорослість) етапами життя людини.

Б. Буяк звертає увагу, що серед науковців й практиків у сфері молодіжної проблематики питання операціоналізації поняття «молодь», визначення критеріїв її виділення в самостійну групу детально обговорюються. Соціологи аналізують молодь як соціокультурну групу, політологи - як інноваційний ресурс розвитку країни, психологи - як групу з властивими їй психофізичними особливостями дорослішання особи. Однак, у представників різних наук немає відмінностей поглядів щодо того, що молодість є періодом між «дитячістю» і «дорослістю». При цьому, під «дитячістю» розуміється неповна правова та інша відповідальність, дитяча несамотійність, залежність від старших, неповна працездатність; а під «дорослістю», навпаки, повна правова відповідальність, повна економічна і політична незалежність [5].

На основі опрацювання наукових джерел Ю. Фельдман узагальнює, що молодість, у порівнянні з іншими етапами онтогенезу, має певну хронологічну невизначеність через її складність та ненормативний характер криз. Зокрема, Д. Ельконін вважає, що молодість триває від 20-23 до 28-30 років; Р. Гаулд, Д. Левінсон, Д. Вейлант період молодості визначають межами 23-28 років. В. Моргун зауважує, що молодість триває від 24 до 30 років і їй притаманні формування більш конкретних уявлень про майбутнє життя, становлення

індивідуальності, усвідомлення нереальності юнацьких мрій. У соціальному ж плані даний період характеризується спеціалізацією у вибраній професії, зустріччю із майбутнім шлюбним партнером, власне шлюбом, переходом до «осілості».

Також Ю. Фельдман підкреслює, що науковці до основних завдань розвитку в особистісній сфері молодої людини відносять: оволодіння почуттям незалежності, автономії (О. Гринів, Т. Титаренко), близькості, інтимності (Е. Еріксон), вдосконалення системи цінностей (Є. Головаха, О. Сергеєнкова), узгодження реальності та мрій (К. Сельченко, О. Гринів), самовизначення та самореалізація особистості (О. Гринів, Л. Сердюк), формування життєвих цілей та усвідомлення і прийняття відповідальності (Б.

Лівехуд, Г. Шихі) [51].

Т. Дзюба, О. Коваленко наголошують, що ранній дорослий вік або вік молодості триває від 20 до 40 років й складається з двох фаз:

- перша фаза триває приблизно від 20 до 30 років, збігається з молодістю людини, характеризується прогресом психофізіологічних функцій;

- друга фаза ранньої дорослості триває від 30 до 40 років, характеризується набуттям нового соціального статусу, що обумовлено різноманітністю прав і обов'язків дорослої людини у різних сферах її життєдіяльності (сім'я, професія, суспільство), виконанням професійних й соціальних ролей [13].

Л. Помиткіна пише, що Ш. Бюллер виділяла три етапи життєвого шляху людини. Перший з цих етапів триває від 16-20 років до 25-30 років, коли відбувається пошук людиною самої себе й супутника життя, закладаються основи подальшого майбутнього. Вибір основних життєвих цілей, потяг до справжніх вчинків супроводжуються випробуваннями людиною себе у різних видах діяльності, драматичним пошуком [38].

Н. Токарева, А. Шамне вважають, що рання дорослість (молодість) є періодом, коли людина здатна досягти піку фізичної діяльності у зв'язку із завершенням загальносоматичного розвитку, досягненням оптимуму фізичного і статевого дозрівання. Окрім цього, в період молодості проявляються:

- ✓ становлення особистих, моральних, культурних, духовних цінностей;
- ✓ вироблення індивідуального життєвого стиля;
- ✓ прагнення до самовираження (у виборі професії, у кар'єрі);
- ✓ реалізація індивідуальних смислів життя [50].

Ранню дорослість (20-40 років), як стверджують О. Бондарчук, Т. Ткач, Н. Гордієнко, С. Казакова, А. Москальова, О. Нежинська, Н. Пінчук, слід називати періодом починань. Молода людина розпочинає реалізацію власних життєвих планів, узгоджує власні мрії та реальність, бажане та те, що можна досягнути. При цьому, суттєво розширюється репертуар соціальних ролей, оскільки розпочинається сімейне життя та професійна діяльність. Відповідно, центральними новоутвореннями вищезазначеного періоду стають професійна компетентність та здатність до виконання сімейних ролей [47].

О. Штепа зауважує, що особи періоду ранньої дорослості трактують своє щастя через самореалізацію у професії – вмінні спрямовувати свої знання й здібності на користь суспільству, задоволенні та успіху у цікавій та самостійно обраній роботі за покликанням. Для них основним шляхом прояву та оновлення психологічних ресурсів є творчість, яка, як психологічний ресурс, означає відмову від типових життєвих сценаріїв, здатність обирати власний план дій у ситуаціях, які потребують адаптації [59].

О. Гринів наголошує, що жінки у віці 20-25 років першочергово вирішують завдання професійної сфери, тоді як більшість чоловіків реалізують задачі щодо особистісного розвитку. Слід зауважити, що більшість жінок та

чоловіків пріоритетною вважають сімейну сферу реалізації, яку відносять до найближчої перспективи. Крім того, чоловіки й жінки найчастіше актуалізують особистісні й соціальні ресурси життєвого шляху, однак жінки більшого значення надають фізичним, а чоловіки - матеріальним ресурсам. При цьому, чоловіки більше зосереджують увагу на матеріальному й соціальному становищі, що пов'язують із можливістю створення і забезпечення власної сім'ї, а також особистісного росту й розвитку. Для жінок ж більш суттєве значення має наявність психологічної підтримки й близьке соціальне оточення [10].

М. Будіянський, О. Корнован в результаті проведення магістерського дослідження з'ясували, що в ранньому дорослому віці відчуття задоволеності життям досягається за допомогою оволодіння певними особистісними та життєстійкими ресурсами. На їхню думку, дана особистість відкрита новому досвіду, переживає почуття реалізації свого потенціалу, може створювати умови, які б сприяли задоволенню особистих потреб і досягненню цілей, має мету в житті й почуття спрямованості, прагне до змін відповідно до власних знань і досягнень, сприймає себе такою, яка розвивається та самореалізовується [22].

За допомогою множинного регресивного аналізу Н. Шевченко виявлено, що задоволеність жінками раннього дорослого віку образом фізичного «Я» обумовлена комплексом взаємопов'язаних особистісних умов: компонентами психологічного благополуччя (мета в житті, самосприйняття, особистісне зростання), компонентами самоствавлення (самоінтерес, самоповага), перфекціонізмом (перфекціонізм, орієнтований на себе) [58].

О. Сидоренко звертає увагу, що 70% досліджуваних молодих людей схильні до сорому, тобто у випадку помилки або провалу вони негативно оцінюють не лише власну дію (вчинок), а свою особистість у цілому. При цьому, 17,5% досліджуваним притаманний нижчий рівень схильності до

сорому, тобто вони переживають незначною мірою сором у певних ситуаціях, і, в основному, у випадку помилки або невдачі не схильні до негативної самооцінки. Крім того, у 12,5% досліджуваних виявлено високий рівень схильності до сорому, тобто їм притаманна значна схильність у випадку невдачі або провалу негативно оцінювати себе [42].

Згідно із поглядами О. Волошок, Н. Ільчишин, молоді люди аналізують сім'ю, яка будується на цінностях любові, довіри, поваги, взаємної відповідальності, як середовище, яке може сприяти їх особистісному комфорту, може надавати моральну та емоційну підтримку. Вчені зауважують, що з кожним роком зростає кількість молодих людей, які толерантно ставляться до альтернативних форм шлюбно-сімейних стосунків, зокрема до громадянського союзу, припускає розлучення і створення повторного шлюбу у випадку несприятливих сімейних обставин [7].

Людина, на думку Н. Гаркавенко та С. Доскач, в періоди юності та ранньої дорослості має потребу інтегрувати різні прояви свого «Я», тобто вона відчуває і переживає можливість цього як напрямок перебігу життя. Однак, для реалізації інтеграції необхідні сила та енергія, що дасть змогу подолати протиріччя різних проявів життя, зокрема таке глобальне протиріччя, як присутність смерті у житті [8].

Таким чином, основними новоутвореннями молодості є активна життєва позиція, прагнення до самореалізації, становлення особистісної зрілості, сімейна та кар'єрна мотивація. Соціальною ситуацією розвитку в період молодості є професійне становлення, перші кар'єрні досягнення, створення шлюбу та сім'ї.

1.3.2. Особливості ціннісно-сміслової сфери молодих жінок

Зміни в політичній, духовній, економічній сферах суспільного життя, як наслідок, викликають зміни в системі людських цінностей. При цьому,

особливого інтересу набуває вивчення змін, що відбуваються в свідомості сучасної молоді, адже саме для неї характерна неминуча переоцінка життєвих цінностей.

А. Бунас пише, що В. Семенов на основі отриманих результатів узагальнює, що значна частина молодих людей сприймає ціннісні орієнтації як життєві цілі, які необхідно досягти, та виділяє такі життєві цінності сучасної молоді, як сім'я, друзі, здоров'я, цікава робота, гроші, справедливість, релігійна віра. Це свідчить про те, що ціннісними орієнтаціями сучасної молоді є створення сім'ї, турбота про здоров'я, формування та розвиток людського капіталу, який в узагальненому вигляді становить собою сукупність знань, умінь, навичок [4].

На думку Л. Сокур'янської, спостерігається підвищення серед молодих людей значущості такої цінності, як сім'я, що може обумовлюватися наступними причинами:

- ✓ усвідомлення молодою людиною, що можна довіряти, почувати себе у відносній безпеці тільки серед членів своєї сім'ї;
- ✓ ускладнення як суб'єктивного, так і об'єктивного характеру, що виникають у молоді, яка прагне до створення сім'ї. З одного боку, маються на увазі проблеми пошуку майбутнього шлюбного партнера, а, з іншого боку, матеріальні труднощі. Вищезазначене обумовлює те, що сім'я при найвищих оцінках її значущості стає «відтермінованою» цінністю [44].

О. Невоєнна, А. Кремень, аналізуючи зв'язок компонентів мотиваційної сфери працюючої молоді з їхніми ціннісними орієнтаціями, наголошують на наступних висновках:

- ✓ працююча молодь характеризується прагненням до свободи, до реалізації власних амбіцій, своїх можливостей через досягнення певного статусу у роботі. Значна частина молодих людей спрямовані на діяльність,

боятися невдач, бо переймаються репутацією та своїм статусом, суттєвого значення надають таким цінностям, як «здоров'я», «щасливе сімейне життя»;

✓ специфічні особливості зв'язку ціннісних орієнтацій із компонентами мотиваційної сфери притаманні працюючій молоді з різною ієрархією ціннісних орієнтацій;

✓ працюючій молоді з ієрархією ціннісних орієнтацій, яка включає в себе цінності професійного розвитку конкретно-абстрактного характеру, притаманне задоволення потреб у безпеці й у матеріальній забезпеченості, у співвідношенні з егоїстичними установками. Для даних людей цінним є досягнення високого особистісного статусу при наявності цікавої роботи та поваги з боку оточуючих;

✓ молоді люди, які характеризуються домінуванням цінностей особистого життя за ієрархією цінностей із домінуючою цінністю «здоров'я», набагато більшою мірою задовольняють потребу матеріальної забезпеченості, відповідно, основне для них у роботі - досягати певного статусу. Підтримання ними цінності «здоров'я» не тільки як власної, а як колективної, обумовлена перевагою альтруїстичних установок;

✓ молодим людям із вираженою системою цінностей особистого життя, що носять конкретний характер, притаманні значно вищий рівень спрямованості на результат діяльності (саме матеріальну винагороду), невдоволеність потреб матеріального характеру. При цьому, виявлено, що задоволення власних потреб відбувається завдяки домінуванню важливості цікавої роботи й альтруїстичних установок [33].

Г. Чайка зауважує, що важливими цінностями для молодих осіб, які зловживають користуванням Інтернету, є свобода, творчість, розваги, певною мірою пізнання й самоконтроль, чуйність і широта поглядів. Для тих осіб, які не зловживають мережею, важливими цінностями є здоров'я, суспільне визнання, сімейне щастя, гарна освіта та високі вимоги [54].

Згідно із поглядами Т. Антоненко, основними механізмами становлення ціннісно-сміслової сфери молоді людини є інтеріоризація; інтерналізація; ідентифікація; рефлексія; діалогічне спілкування, емоційна включеність; аутопоейзіс; внутрішній діалог. Причому, дані механізми в їхній взаємодоповнюваності й взаємозв'язку аналізуються і як ситуативно зумовлена, і як постійно діюча цілісна система способів, операцій, яка застосовується людиною на різних рівнях усвідомленості [2].

О. Сакало, С. Степаненко, Л. Яковенко звертають увагу, що існують відмінності в ціннісних орієнтаціях чоловіків та жінок різних вікових груп. Зокрема, жінки більшою мірою вважають, що бути домогосподаркою - це така ж сама робота, як і робота за гроші. Крім того, вони більшою мірою не погоджуються з твердженням, що чоловіки успішніше керують бізнесом і що при наявності робочих місць чоловіки повинні мати більше прав на них, ніж вони [41].

Н. Дмитрук наголошує на відмінній гендерній оцінці домінуючих цінностей у молодих жінок та чоловіків: жінкам, у порівнянні з чоловіками, більшою мірою притаманні пріоритетність народження та виховання дітей, орієнтованість на стан власного здоров'я, стурбованість наявністю збройного конфлікту в країні. Крім того, вони більшою мірою орієнтовані на здобуття освітньої кваліфікації та досягнення сімейного щастя. Однак, при оцінці майбутнього не спостерігаються гендерні ціннісні відмінності між молодими жінками та чоловіками [14].

На основі проведених наукових досліджень І. Жданов, О. Ярема, І. Беляєва та інші науковці зауважують, що для молодих жінок більш пріоритетними, ніж для чоловіків, є життєві цілі щодо народження та виховання дітей (їх назвали 61% жінок та 36% чоловіків) та здоров'я (23% проти 16%). При цьому, не підтверджено стереотипне уявлення, що пошук близької людини і одруження є більш значущим для жінок, адже п'ята частина і молодих жінок, і молодих

чоловіків назвали даний життєвий пріоритет. Також не підтверджено, що молоді жінки, у порівнянні з чоловіками, більшою мірою прагнуть офіційно зареєструвати шлюб [53].

М. Білова, Х. Нечкіна в результаті проведення кваліфікаційного дослідження з'ясували, що молоді жінки сприймають своє життя як наповнене змістом, цікаве та емоційно насичене. Основними ціннісними орієнтаціями для них є отримання задоволення від самого життя, визнання, набуття професійного досвіду, створення сім'ї [34].

Ю. Ситнікова стверджує, що становлення ціннісних орієнтацій молодих жінок суттєво обумовлене історично-етнічними, моральними та правовими нормами, які домінують на кожному конкретному етапі розвитку суспільства. Наприклад, класична суб'єкт-об'єктна модель навчання, яка тривалий час панувала у навчальних закладах, обумовлювала оновлення патріархальної схеми соціальних цінностей. Вчена має на увазі пануючий у суспільстві сексизм, що означає упереджене ставлення і дискримінуючу поведінку осіб однієї статі стосовно іншої статі, що проявляється в нав'язуванні ідеї підкорення [43].

Згідно із поглядами Т. Партико, жінки раннього дорослого віку вибирають таку професію, яка могла б підкреслити їхню індивідуальну своєрідність й неповторність, дала б можливість реалізувати свої здібності та підвищувати кваліфікацію, а також отримувати високу зарплату і матеріальне благополуччя. Крім того, дані жінки, у порівнянні із чоловіками, більшою мірою цінують навчання та освіту. Вони намагаються підвищувати рівень своєї освіти для саморозвитку, а також зростання заробітної плати та інших матеріальних вигод. Також слід зауважити, що жінки у період ранньої дорослості прагнуть обрати ті види захоплень, які би дали можливість підкреслити їхню індивідуальність та принести матеріальну користь [37].

Проведене Т. Кубриченко, Т. Мацвейко емпіричне дослідження особливостей ціннісно-сміслової сфери самотніх жінок молодого віку дало можливість встановити наступні особливості їхніх ціннісних та сенсожиттєвих орієнтацій:

- ✓ для молодих самотніх жінок цінності активного, діяльного, продуктивного життя, розвитку, цікавої роботи, свободи; сміливість у відстоюванні своєї думки та тверда воля є більш значущими, ніж для самотніх жінок зрілого віку;
- ✓ у молодих самотніх жінок виявлені більш високі показники за шкалами цілей, процесу та результату життя, ніж у самотніх жінок зрілого віку;
- ✓ високі показники самотності молодих самотніх жінок пов'язані з низькими показниками процесу життя, а у жінок зрілого віку - з низькими показниками за орієнтацією «результат життя» [23].

С. Харченко та В. Доценко звернули увагу на особливості зміни з 2006 по 2017р. рольових очікувань і домагань у шлюбі жінок. Вчені з'ясували, що заміжні жінки стали більш вимогливими до себе та своїх чоловіків стосовно внеску в сімейно-шлюбні стосунки, більшого значення почали надавати особистісній ідентифікації з чоловіком, що демонструє їхні очікування щодо спільності потреб, інтересів, ціннісних орієнтації та способів проведення часу. У незаміжніх жінок також змінилися уявлення, зокрема для них більш значущими стали господарчо-побутова сфера та особистісна ідентифікація з чоловіком, щодо більшості сфер сімейного життя очікування від майбутнього чоловіка дещо зменшилися та збільшилися власні домагання. Також у заміжніх і незаміжніх жінок збільшилася орієнтація на власні обов'язки щодо виховання дітей, певною мірою збільшилося прагнення бути сімейним «психотерапевтом» та задовольняти власні професійні потреби. Слід зауважити, що у заміжніх жінок спостерігається більша значущість інтимносексуальної сфери, а також позасімейних інтересів та трактування

шлюбу як середовища, що обумовлює психологічну розрядку і стабілізацію [52].

Г. Медніковою було виявлено відмінності у важливості термінальних та інструментальних цінностей студентської молоді. Юнки, у порівнянні із юнаками, більшою мірою цінують активне життя, пізнання, творчість, щастя інших, високі запити, акуратність, ефективність у справах. Юнаки ж більш важливими вважають цінності здоров'я, життєвої мудрості, свободи, наявності вірних друзів, освіченості, впевненості в собі, непримиримості до недоліків у себе та інших, відповідальності, чесності [28].

Н. Олійник, В. Імбер, Т. Білик вважають, що домінуючими ціннісними орієнтаціями студенток є цінність сім'ї, цінність гуманізму, соціальна цінність. Також вчені додають, що заклади вищої освіти повинні сприяти розвитку певних ціннісних орієнтацій студентської молоді, зокрема духовних та фізичних цінностей серед дівчат [35].

А. Застело, Ю. Стрюкова, Я. Віхляєва звертають увагу на наступні особливості ціннісних орієнтацій молодих жінок із різним рівнем самореалізації:

- ✓ жінки, у порівнянні із чоловіками, в структурі ціннісних орієнтацій більшого значення надають стабільності місця проживання, відрядження для них є негативним фактором;
- ✓ у жінок віком від 18 до 24 років в структурі ціннісних орієнтацій домінує особистісна самореалізація. Це свідчить про те, що для них основним завданням є прояв себе як особистості. Відповідно, вони постійно прагнуть виражати свої особистісні якості, самовдосконалюватись для досягнення духовного та особистісного розвитку;
- ✓ жінки віком від 24 до 33 років позиціонують себе з сильною особистістю, яка прагне створювати власну систему цілей і вибирати серед них ті, які їй

найбільше імпонують, легко приймає рішення та переходить від планування до дій;

✓ жінки віком від 24 до 33 років в структурі ціннісних орієнтацій суттєвого значення надають професійній компетентності, тому більш відповідально ставляться до своєї справи, прагнуть до постійного професійного розвитку, шукають визнання власних здібностей, готові управляти людьми та проектами в рамках своєї компетентності [18].

Н. Майорчак, Д. Кузьмич у результаті проведення кваліфікаційного дослідження з'ясували, що в мотиваційній, ціннісно-смісловій, емоційно-вольовій, комунікативній та поведінковій сферах особистості жінки відбувається ряд змін у зв'язку із появою ролі матері. Зокрема, встановлено, що жінкам, які перебувають в декретній відпустці до одного року, притаманні наступні цінності: особистісна ідентифікація з чоловіком, соціальна активність, інтимно-сексуальні, орієнтація на цілі та на результат, зовнішньої привабливості сім'ї, локус контролю – Я, власний престиж, цінності щодо розвитку себе, активні соціальні контакти, високе матеріальне становище. В свою чергу, жінкам, які перебувають в декретній відпустці до п'яти років, притаманні такі цінності: батьківсько-виховні, господарсько-побутові, емоційно-терапевтичні, локус контролю – Життя, орієнтація на процес, креативність, духовне задоволення та високе матеріальне становище [24].

Є. Казакова звернула увагу на трансформацію ціннісно-сміислової сфери жінок та чоловіків під впливом вітальної загрози, викликані коронавірусною хворобою COVID-19. Вчена констатує, що перебіг пандемії не змінив сприйняття власної особистості, традиційного розподілу гендерних ролей та не обумовив серйозні зміни в системі життєвих орієнтацій. Однак, виявлені гендерні відмінності, які проявляються в емоційній сфері, а саме жінки більшою мірою, у порівнянні з чоловіками, потребують вражень, задоволеності життям у всіх його проявах, а обмеження, обумовлені

коронавірусною хворобою, демотивують їх та пригнічують. В свою чергу, чоловіки продовжують боротися із труднощами, незважаючи на те, що їх мотивація та сили виснажені [19].

Є. Заїка, Т. Лук'янова зауважують, що ціннісні орієнтації дружин військовослужбовців у цілому подібні до ціннісних орієнтацій дружин цивільних чоловіків та їхніх чоловіків. Це свідчить про те, що за змістом ціннісних орієнтацій дружини військових неадаптовані до специфіки діяльності й настановок своїх чоловіків, а швидше відповідають цивільним чоловікам. Дана розбіжність між ціннісними орієнтаціями чоловіків-військовослужбовців та їхніх дружин може обумовити між ними непорозуміння і, як наслідок, бути детермінантною їхніх міжособистісних конфліктів.

Цікавим є також виявлений вченими факт щодо того, що структура ціннісних орієнтацій незаміжніх жінок суттєво відрізняється від структури ціннісних орієнтацій заміжніх жінок незалежно від того, чи вони є дружинами або цивільного чоловіка, або військового. При цьому, отримано дані, що професія чоловіка суттєво не відображається на специфіці ціннісних орієнтацій досліджуваних жінок, тоді як факт заміжжя/незаміжжя поділяє їх на дві групи. Загальний зміст ціннісних орієнтацій незаміжніх жінок, у порівнянні із заміжніми, демонструє більш виражені власні кар'єрні устремління (мудрість, воля, ефективність у справах, незалежність), їхню мотивацію досягнення, а також їх пристосовування до самотнього способу життя (воля, розвиток) [16].

Ю. Сошина, О. Яніт в результаті проведення кваліфікаційного дослідження виявили, що у внутрішньо переміщених осіб домінують такі ціннісні орієнтації, як орієнтація на добро, віра в добру вдачу, віра у власну спроможність діяти, беспорядність, низька оцінка цінності власного «Я». Також встановлено, що провідними термінальними цінностями даних осіб є

здоров'я, матеріальна забезпеченість життя, продуктивне життя; а інструментальними цінностями - ефективність у справах, самоконтроль та дисциплінованість [60].

На основі вищезазначеного можемо узагальнити, що важливим залишається вивчення й розуміння структури та шляхів формування життєвих цінностей молодих жінок. Це дасть можливість певною мірою спрогнозувати, як суспільні зміни можуть впливати на розвиток життєдіяльності молодих жінок у подальшому.

РОЗДІЛ II. ОРГАНІЗАЦІЯ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ: ХАРАКТЕРИСТИКА ВИБІРКИ ТА МЕТОДІВ ДОСЛІДЖЕННЯ

В сучасному суспільстві спостерігається зростання ролі жінок у різних сферах життя, включаючи кар'єру та сімейне життя. Однак, різні фактори можуть впливати на ціннісні орієнтації та смислову побудову життя молодих жінок. Теоретичний аналіз вказує на потребу у дослідженні цього явища, щоб краще розуміти вплив різних сімейних статусів на ціннісні пріоритети та смислові орієнтації молодих жінок. Дане емпіричне дослідження може надати цінні дані для розробки програм, спрямованих на підтримку та розвиток жінок у суспільстві, а також сприяти створенню оптимального середовища для жінок з різними сімейними статусами.

За даними, отриманими у результаті теоретичного аналізу, нами був складений план емпіричного дослідження для вивчення особливостей ціннісно-сислової сфери молодих жінок з різним сімейним статусом. Загалом в емпіричному дослідженні взяли участь 40 респондентів віком від 20 до 30 років – 20 молодих жінок, які є заміжніми та мають дітей й 20 молодих неодружених жінок.

Дослідження проводилось у три етапи:

I етап (пошуково-організаційний) спрямований на аналіз теоретичних основ щодо проблеми ціннісно-сислової сфери особистості, її структурних компонентів та особливостей життєвих цінностей молодих жінок, підбір методів (теоретичних (аналіз, синтез й узагальнення психолого-педагогічної літератури) та емпіричних (тестування)).

II етап (констатувально-діагностичний) передбачав розробку програми емпіричного дослідження, обґрунтування діагностичного забезпечення, що дозволяє дослідити особливості ціннісно-сислової сфери молодих жінок із різним сімейним статусом, проведення емпіричного дослідження згідно з теоретичним напрацюванням, кількісний та якісний аналіз його результатів.

III етап (контрольно-узагальнюючий) характеризується систематизуванням й узагальненням опрацьованого матеріалу, перевіркою гіпотези, формулюванням висновків, оформленням дипломної роботи та підготовкою презентації.

Дослідження особливостей життєвих цінностей досліджуваних здійснювалося в процесі констатувально-діагностичного етапу, завданнями якого були:

- 1) Визначення показників з метою вивчення особливостей життєвих цінностей молодих жінок із різним сімейним статусом.
- 2) Добір діагностичного інструментарію.
- 3) Проведення діагностичних процедур, аналіз та узагальнення результатів, одержаних за допомогою обраних методик.
- 4) Виявлення психологічних особливостей ціннісно-сміслової сфери досліджуваних.

Ми припускаємо, що відповідний сімейний статус впливає на ціннісносміслову сферу жінки. Згідно з цим припущенням була висунута гіпотеза про те, що існують відмінності в особливостях ціннісно-сміслової сфери молодих жінок відповідно до їхнього сімейного статусу.

У своїй роботі ми опираємося на підхід О. Москаленко, яка вказує на існування наступних компонентів у ціннісно-смісловій сфері особистості:

- спрямованість особистості;
- ціннісні орієнтації особистості;
- смисложиттєві орієнтації особистості [30].

Розроблена нами програма діагностичного дослідження передбачала наступну діагностичну батарею:

- для вивчення спрямованості особистості – методика вивчення спрямованості особистості «Орієнтовна анкета» (В. Смекала, М. Кучера);
- для вивчення ціннісних орієнтацій – методика «Ціннісні орієнтації»

(М. Рокіч);

- для вивчення смисложиттєвих орієнтацій – методика «Морфологічний тест життєвих цінностей» (В.Ф. Сопов, Л.В. Карпушина).

Пропонуємо опис стандартизованих та високо формалізованих психодіагностичних методик, які були обрані у процесі проведення дослідження.

Методика вивчення спрямованості особистості «Орієнтовна анкета» (В. Смекала, М. Кучера) [25]

Спрямованість особистості – це сукупність стійких мотивів, поглядів, переконань, потреб та устремлінь, які орієнтують людину на певні поведінку і діяльність, досягнення щодо складних життєвих цілей.

Виділяють три основні види спрямованості особистості: особиста, на взаємодію і завдання.

Особиста спрямованість (спрямованість на себе – НС) створюється переважанням мотивів власного благополуччя, прагненням до особистої першості, престижу. Така людина найчастіше буває зайнята сама собою, своїми почуттями і переживаннями; мало реагує на потреби оточуючих її людей. У роботі бачить, перш за все, можливість задовольнити свої потреби незалежно від інтересів інших.

Спрямованість на взаємодію (НВ) має місце тоді, коли вчинки людини визначаються потребою в спілкуванні, прагненням підтримувати гарні відносини з товаришами по роботі, навчанні. Така людина виявляє інтерес до спільної діяльності, хоча може і не сприяти успішному виконанню завдання, нерідко її дії навіть ускладнюють виконання групової задачі й фактична допомога цієї людини може бути мінімальною.

Спрямованість на завдання (НЗ) відображає переважання мотивів, породжуваних самою діяльністю, захоплення процесом діяльності, безкорисливе прагнення до пізнання, оволодіння новими вміннями і навичками. Зазвичай така людина прагне до співпраці й домагається

найбільшої продуктивності групи, а тому намагається довести точку зору, яку вважає корисною для виконання поставленого завдання.

Методика В.Смекала-М.Кучера заснована на словесних реакціях випробуваного в передбачуваних ситуаціях, пов'язаних з роботою або участю в них інших людей. Відповіді випробуваного залежать від того, яким видам задоволення і винагороди він надає перевагу.

Мета дослідження – визначення спрямованості людини: особистісної (на себе), ділової (на задачу) і колективістської (на взаємодію).

Методика містить 30 питань та варіанти відповідей на них. За ключем робиться підрахунок балів. Кількість «+» підсумовується з кількістю «-» (з урахуванням знаку). Отриманий результат записується в підсумкову таблицю в рядок «Сума». Нарешті, до отриманого числа додається 30 (знову з урахуванням знаку). Цей показник і характеризує рівень вираженості даного виду спрямованості. Загальна сума всіх балів за трьома видами спрямованості повинна дорівнювати 90.

Необхідно відзначити, що всі три види спрямованості не абсолютно ізольовані, а зазвичай поєднуються. Тому більш коректно буде говорити в результаті діагностики не про єдину, а про домінуючу спрямованість особистості.

Методика «Ціннісні орієнтації» (М. Рокич) [39]

Методика М. Рокича дозволяє досліджувати спрямованість особистості та визначити її ставлення до навколишнього світу, до інших людей, до себе самої, сприйняття світу, ключові мотиви вчинків, основу «філософії життя».

М. Рокич розглядав цінності як різновид стійкого переконання, що якась мета або спосіб існування кращий, ніж інший. Природа людських цінностей за Рокичем:

- 1) загальна кількість цінностей, що є надбанням людини, порівняно невелика;

- 2) всі люди володіють одними й тими самими цінностями, хоча й порізному;
- 3) цінності організовані в системи;
- 4) витоки людських цінностей простежуються у культурі, суспільстві та її інститутах;
- 5) вплив цінностей простежується практично у всіх соціальних феноменах, котрі претендують на вивчення.

М. Рокич розрізняє два класи цінностей – термінальні та інструментальні. Термінальні цінності вчений визначає як переконання в тому, що якась кінцева мета індивідуального існування з особистої та суспільної точок зору варта того, щоб до неї прагнути; інструментальні цінності – як переконання в тому, що якийсь образ дій (наприклад, чесність, раціоналізм) є з особистої та суспільної точок зору кращим у будь-яких ситуаціях. По суті, розведення термінальних та інструментальних цінностей виробляє досить традиційне розрізнення цінностей-цілей і цінностей-засобів.

Досліджуваному буде запропоновано набір з 18 карток із позначенням цінностей. Його завдання – розкласти їх за порядком значущості для нього як принципів, якими керується у житті. Потрібно уважно вивчити таблицю і обрати цінність, яка для нього є найбільш значущою; помістити її на перше місце. Потім вибрати другу цінність за значимістю і помістити її слідом за першою. Потім проробити те ж з усіма цінностями, що залишилися.

Найменш важлива залишиться останньою та займе 18 місце.

Аналізуючи ієрархію цінностей, слід звернути увагу на їхнє угруповання у змістовні блоки з різних підстав. Так, наприклад, виділяються конкретні та абстрактні цінності, цінності професійної самореалізації та особистого життя тощо. Інструментальні цінності можуть групуватися в етичні цінності, цінності спілкування, цінності справи; індивідуалістичні та конформістські цінності, альтруїстичні цінності; цінності самоствердження та цінності прийняття інших тощо. Це далеко не всі можливості суб'єктивного

структурування системи ціннісних орієнтацій. Потрібно вловити індивідуальну закономірність. Якщо не вдається виявити жодної закономірності, можна припустити несформованість в особистості системи цінностей і навіть нещирість відповідей.

Достоїнствами методики є універсальність, зручність та економічність у проведенні обстеження та обробці результатів, можливість варіювати як стимульний матеріал (списки цінностей), так і інструкції. Істотними її недоліками є вплив соціальної бажаності, можливість нещирості. Тому особливу роль грають мотивація діагностики, добровільний характер тестування. Методику не рекомендується застосовувати з метою відбору та експертизи.

Для подолання зазначених недоліків та більш глибокого проникнення в систему ціннісних орієнтацій можливі зміни інструкції, які дають додаткову діагностичну інформацію та дозволяють зробити обґрунтованіші висновки. Так, після основної серії можна повторно проранжувати картки, відповідаючи на такі запитання.

1. У якому порядку і якою мірою (у відсотках) реалізовані дані цінності у Вашому житті?
2. Як би Ви розмістили ці цінності, якби стали таким, яким мріяли?
3. Як зробила б це, на Вашу думку, більшість людей?
4. Як це Ви зробили б 5 або 10 років тому?
5. ...через 5 чи 10 років?
6. Як ранжували б картки близькі Вам люди?

Морфологічний тест життєвих цінностей

(В.Ф. Сопов, Л.В. Карпушина) [39]

Морфологічний тест життєвих цінностей (МТЖЦ) визначає мотиваційно-ціннісну структури особистості та служить для діагностики основних життєвих цінностей людини. Методика виникла як результат використання і

подальшого вдосконалення методики І. Сеніна. Під поняттям «життєва цінність» розуміється відношення суб'єкта до явища, життєвого факту, об'єкту і суб'єкту, і визнання його як важливого, що має життєву важливість.

Список життєвих цінностей, діагностованих МТЖЦ:

1. Розвиток себе, тобто пізнання своїх індивідуальних особливостей, постійний розвиток своїх здібностей і інших особистісних характеристик.
2. Духовне задоволення, тобто керівництво морально-етичними принципами, перевага духовних потреб над матеріальними.
3. Креативність, тобто реалізація своїх творчих можливостей, прагнення змінювати навколишню дійсність.
4. Активні соціальні контакти, тобто встановлення сприятливих відносин в різних сферах соціальної взаємодії, розширення своїх міжособистісних зв'язків, реалізація своєї соціальної ролі.
5. Власний престиж, тобто завоювання свого визнання в суспільстві шляхом відповідання певним соціальним вимогам.
6. Високе матеріальне становище, тобто звернення до чинників матеріального благополуччя як до головного сенсу існування.
7. Досягнення, тобто постановка і рішення певних життєвих завдань як головних життєвих чинників.
8. Збереження власної індивідуальності, тобто переважання власних думок, поглядів, переконань над загальноприйнятими, захист своєї неповторності й незалежності.

Термінальні або життєві цінності реалізуються по-різному, в різних життєвих сферах. Під життєвою сферою розуміється соціальна сфера, де здійснюється діяльність людини. Значимість тієї чи іншої життєвої сфери для різних людей неоднакова. Перелік розглянутих в методиці життєвих сфер:

1. Сфера професійного життя.
2. Сфера освіти.

3. Сфера сімейного життя.
4. Сфера громадської активності.
5. Сфера захоплень.
6. Сфера фізичної активності.

Респонденту потрібно оцінити свої бажання і прагнення, які спонукають його до певних дій, за 5-бальною шкалою, промовляючи фразу: «Для мене зараз (ваша оцінка) ...»

- Якщо твердження НЕ МАЄ ЖОДНОГО ЗНАЧЕННЯ, досліджуваний ставить цифру «1».

- Якщо твердження МАЄ НЕВЕЛИКЕ ЗНАЧЕННЯ, ставить цифру «2».

- Якщо твердження МАЄ ПЕВНЕ ЗНАЧЕННЯ, ставить цифру «3».

- Якщо твердження ВАЖЛИВО, ставить цифру «4».

- Якщо твердження ДУЖЕ ВАЖЛИВО, ставить цифру «5».

Підсумовуємо бали відповідей відповідно до ключа. Таким чином отримуємо первинні тестові результати. У шкалі достовірності при підрахунку необхідно враховувати знак. Всі відповіді зі знаком «-» інвертуються. Так, якщо досліджуваний ставить 5 балів у відповіді на твердження, що відноситься до шкали достовірності, то йому відповідає 1 бал. Якщо ж за твердження з від'ємним значенням випробуваний ставить 1 бал, то йому буде відповідати 5 балів.

До духовно-моральних цінностей відносяться: саморозвиток, духовна радість, креативність і активні соціальні контакти, що відображають морально-ділову спрямованість. До прагматичних цінностей відносять престиж, досягнення, матеріальне становище, збереження індивідуальності. Вони в свою чергу відображають особистісно-престижну спрямованість особистості.

При всіх низьких значеннях – спрямованість особистості невизначена, без вираженого пріоритетного цілепокладання. При всіх високих балах – спрямованість особистості суперечлива, внутрішньоконфліктна. При високих

балах цінностей 1-ї групи спрямованість особистості є гуманістичною, 2-ї групи – прагматичною.

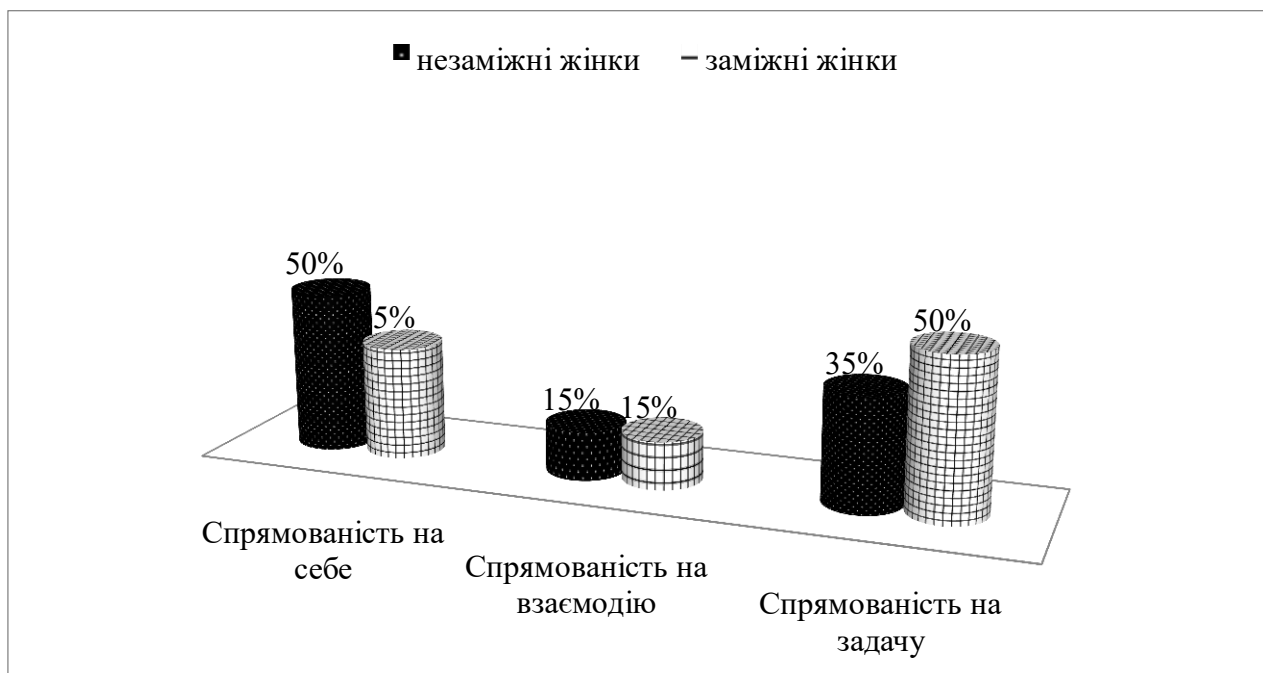
РОЗДІЛ III. ПОРІВНЯЛЬНО-ДІАГНОСТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЦІННІСНО-СМИСЛОВОЇ СФЕРИ МОЛОДИХ ЖІНОК ВІДПОВІДНО ДО ЇХНЬОГО СІМЕЙНОГО СТАТУСУ

3.1. Специфіка ціннісно-сміслової сфери молодих жінок з різним сімейним статусом

Для визначення спрямованості особистості, як одного із компонентів у ціннісно-смісловій сфері особистості, нами було використано методика «Орієнтовна анкета» (В. Смекала, М. Кучера) (див. розділ II). Методика ґрунтується на вербальних реакціях досліджуваного в передбачуваних ситуаціях, які пов'язані з роботою або участю в них інших людей. У ході даної методики можна визначити тип спрямованості особистості в діяльності, тобто яким видам задоволення і винагороди респондент надає перевагу та вивчити його основну життєву позицію, що саме визначає його вчинки: спрямованість на себе (мотиви особистого благополуччя), спрямованість на взаємні дії (потреба в спілкуванні), чи спрямованість на задачу (мотиви, породжувані самою діяльністю, захопленням процесом діяльності). Методика допомагає визначити, які цінності важливі для жінок різного сімейного статусу та чи існують значущі відмінності у їхній смисловій сфері. Отримання кількісних даних дозволить провести статистичний аналіз та порівняти результати між різними групами жінок, що допоможе висвітлити особливості впливу сімейного статусу на їхні цінності та смислові орієнтації.

Отримані показники за типами особистісної спрямованості у двох групах ми відобразили на рис. 3.1. З поданого рисунку очевидно, що половина молодих незаміжніх жінок (50%) виявляють особистісну спрямованість на себе, що вказує на те, що вони мають зв'язок із переважанням мотивів власного благополуччя, прагненням до особистого престижу. 35% респонденток

демонструють спрямованість особистості на задачу, тобто у них переважають мотиви, породжувані самою діяльністю, захоплення процесом діяльності. Найменше досліджувані (15%) схильні до демонстрації спрямованості на взаємодію, яка має місце тоді, коли вчинки людини визначаються потребою у спілкуванні, прагненням підтримувати гарні відносини з оточуючими.

Рис. 3.1. Розподіл кількісних показників домінуючої особистісної спрямованості досліджуваних жінок із різним сімейним статусом (у %)

Відмінною є картина ієрархії типів особистісної спрямованості заміжніх жінок. У даній підгрупі домінує спрямованість особистості на задачу за виборами 50% респонденток. Спрямованість на себе демонструють 35% досліджуваних жінок. Як і в попередній підгрупі, заміжні жінки також виявили найнижчу спрямованість на взаємодію (15%).

Слід нагадати, що особистісна спрямованість на себе – це психологічна риса особистості, яка виявляється в тому, як людина сприймає і реагує на події та відносини в своєму житті. Постійне відчуття, що власні потреби і бажання важливіші за інші аспекти життя, є основною ознакою цієї спрямованості. У заміжніх жінок особистісна спрямованість на себе може проявлятися у відносинах з чоловіком і сім'єю. Наприклад, вони можуть надмірно

концентруватися на власних бажаннях і потребах, іноді не беручи до уваги потреби свого партнера або дітей. Це може призводити до конфліктів і напруженості у стосунках. У незаміжніх жінок даний тип спрямованості може проявлятися в інших аспектах життя. Вони можуть бути більше сфокусовані на досягненнях у кар'єрі, розвитку особистих інтересів і відносинах з друзями. Це може призводити до відсутності постійних стосунків або важкості в збереженні стійких та глибоких зв'язків.

Важливо зазначити, що особистісна спрямованість на себе необов'язково є негативною рисою, іноді вона може бути корисною для розвитку самосвідомості й самореалізації. Проте, важливо збалансувати цю спрямованість з урахуванням потреб і бажань інших людей у житті для створення здорових та гармонійних відносин.

Спрямованість на взаємодію може виявлятися по-різному у заміжніх і незаміжніх жінок через різницю в життєвому контексті та внутрішніх переконань. Заміжні жінки часто стикаються із складнішими ролями і відповідальністю, пов'язаними з сімейними обов'язками та дітьми. Таким чином, їхня особистісна спрямованість на взаємодію може бути більш орієнтованою на підтримку родинних зв'язків, виховання дітей і підтримку партнера. Незаміжні жінки, з іншого боку, можуть бути більш спрямовані на саморозвиток, кар'єру та незалежність, оскільки вони не мають тієї самої сімейної відповідальності. Вони можуть активно займатися освітою, розвивати особистісні інтереси та шукати нові соціальні й професійні можливості.

Проте, варто зауважити, що це загальні тенденції, кожна жінка унікальна і її спрямованість на взаємодію може визначатися багатьма індивідуальними факторами, такими як особистий досвід, цінності та життєві обставини. Також важливо пам'ятати, що спрямованість на взаємодію може змінюватися з часом і з розвитком життя жінки.

Особистісна спрямованість на задачу може виявлятися по-різному залежно від статусу сімейного життя жінки, а також індивідуальних

особливостей та контекстуальних чинників. Зважаючи на це, давайте порівняємо, як ця спрямованість може впливати на заміжніх і незаміжніх жінок. Заміжні жінки можуть бути більш спрямовані на сімейні обов'язки та домашні справи. Їх основною задачею є підтримка сімейних відносин, виховання дітей і забезпечення комфорту у домі. Однак, це не означає, що вони не можуть бути спрямованими на професійний чи особистий розвиток. Незаміжні жінки мають більше можливостей для власного особистого та професійного розвитку. Вони є більш самостійними і фокусуються на досягненні своїх особистих та професійних цілей. Однак, це також залежить від індивідуальних цінностей і прагнень.

Окрім цього, ця спрямованість може варіюватися серед жінок незалежно від їхнього статусу, інтересів і можливостей. Багато жінок можуть поєднувати сімейне та професійне життя, а інші можуть приділяти більше уваги одній з цих сфер залежно від ситуації та особистісних пріоритетів.

Отриманий відзеркалений результат, за яким заміжні жінки виявили високу спрямованість на задачу, а незаміжні – на себе, можна пояснити різними факторами, які впливають на життя та підходи цих груп жінок. Заміжні жінки є високо спрямованими на задачу, так як вони нерідко стикаються з вимогами та відповідальністю, пов'язаними з сімейним життям. Вони можуть приділяти багато уваги дітям, партнерові, побудові та збереженню сімейних стосунків. Ця спрямованість обумовлена соціокультурними нормами та очікуваннями, що лягають на жінок у ролі матері й дружини. Незаміжні жінки, навпаки, можуть мати більше можливостей для саморозвитку та вдосконалення себе. Вони фокусуються на особистому та професійному рості, оскільки в них відсутні сімейні зобов'язання та обмеження. Це може впливати із бажання мати більше свободи і можливостей для самовираження та досягнення особистих амбіцій.

Проте, це загальні уявлення і індивідуальні пріоритети можуть варіюватися серед жінок незалежно від їхнього сімейного статусу. Існують

заміжні жінки, які активно працюють над своїм особистим розвитком, і незаміжні, які приділяють багато уваги сімейним цілям. Підбір цих рис залежить від індивідуальних цінностей, життєвого досвіду та соціокультурного контексту.

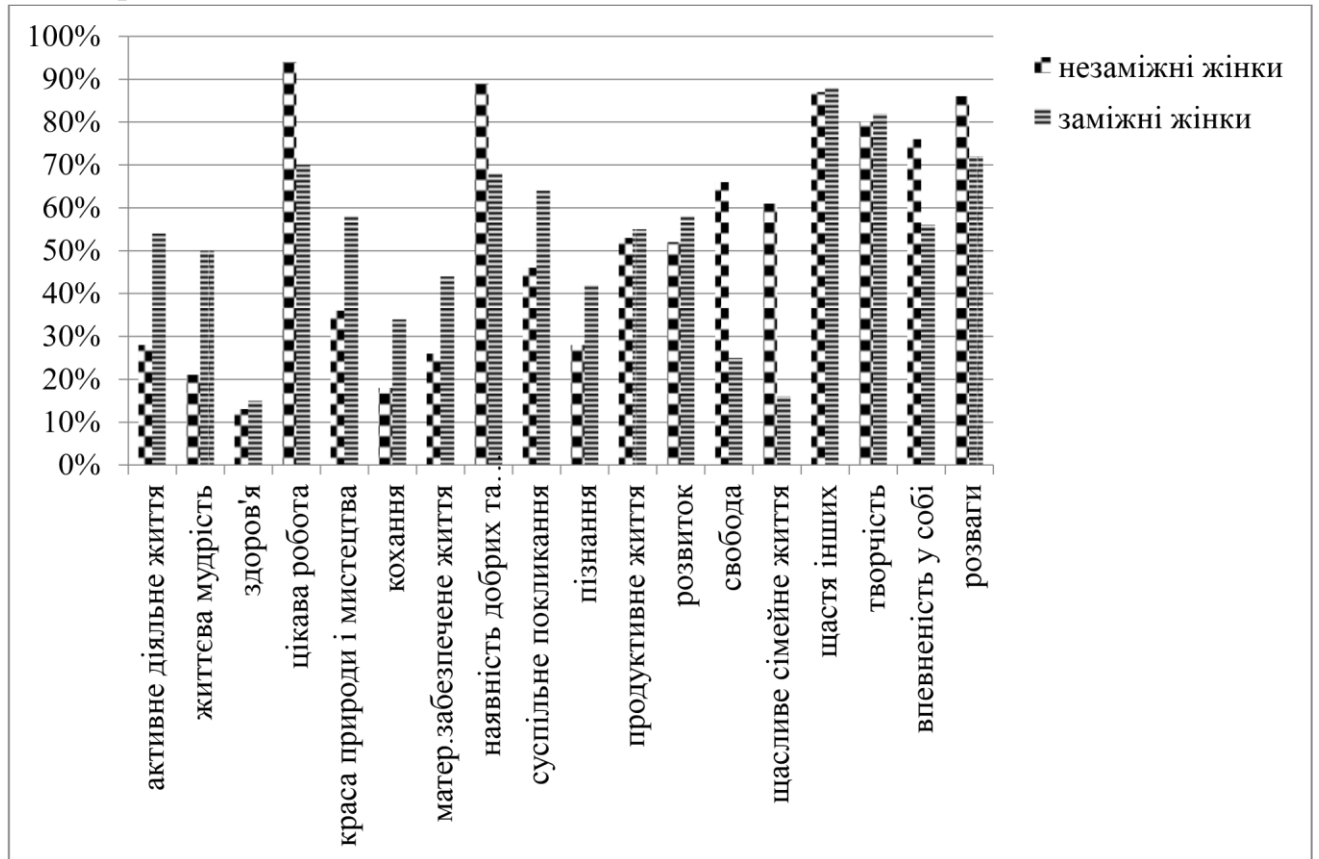
У свою чергу, за результатами дослідження ми можемо засвідчити, що молоді незаміжні й заміжні жінки виявили різні типи особистісної спрямованості. У незаміжніх жінок більшість демонструє спрямованість на себе, вказуючи на переважання мотивів власного благополуччя і прагнення до особистої першості. У заміжніх жінок спостерігається схильність до спрямованості на задачу як домінуючої. Ці результати свідчать про те, що сімейний статус може впливати на типи цінностей і спрямованості особистості серед молодих жінок, привертаючи увагу до різноманітності їхньої мотивації та ієрархії цінностей.

З метою вивчення особливостей такого компоненту ціннісно-сміслової сфери молодих жінок із різним сімейним статусом, як ціннісні орієнтації, ми використали методiku «Ціннісні орієнтації» М. Рокича (див. розділ II). Це дозволяє отримати інформацію про те, які цінності та пріоритети мають молоді жінки, а також визначити їхні ціннісні орієнтації у контексті різних сімейних статусів. Такий аналіз може розкрити ціннісні відмінності між даними групами жінок і сприяти кращому розумінню впливу сімейного статусу на їхні цінності та смислові орієнтації.

Перша частина методики дозволяє вивчити особисті цінності та пріоритети індивіда шляхом аналізу і оцінки того, що для нього є найважливішим у житті. Цей аналіз допомагає зрозуміти, які цінності керують особистими рішеннями та виборами, і виявити основні напрямки й підстави для дій та життєвих виборів.

У результаті узагальнення щодо термінальних цінностей на рис. 3.2. можна виділити п'ять таких, що займають провідні позиції при ранжуванні в вибірці молодих незаміжніх жінок:

- цікава робота – 1 місце;
- наявність добрих та хороших друзів – 2 місце;
- щастя інших – 3 місце;
- розваги – 4 місце;
- творчість – 5 місце.

Рис. 3.2. Співвідношення отриманих показників у групах жінок з різним сімейним статусом щодо рівня розвитку термінальних цінностей (у %)

Незаміжні жінки на перше місце поставили цікаву роботу, що свідчить про те, що для багатьох із них основним пріоритетом є задоволення власних професійних амбіцій і пошук цікавої роботи. Також як важливу цінність респондентки обрали термінальну цінність «Наявність добрих і хороших друзів». Для цієї групи жінок важливим є побудова та підтримка стосунків із близькими та друзями, що свідчить про їхню соціальну спрямованість та прагнення мати важливі й стійкі зв'язки. На третьому місці перебуває цінність «Щастя інших», яка вказує на емпатію та бажання сприяти щастю інших

людей, що може свідчити про соціальну відповідальність й бажання бути корисними для спільноти. Розваги займають четверте місце і можуть вказувати на бажання розважатися та відпочивати у вільний час. Творчість є п'ятою за важливістю цінністю і може свідчити про бажання самовиразитися та розвивати свій творчий потенціал.

З іншого боку, заміжні жінки, обравши ті ж самі цінності, розставили акценти інакше:

- щастя інших – 1 місце;
- творчість – 2 місце;
- розваги – 3 місце;
- цікава робота – 4 місце;
- наявність добрих та хороших друзів – 5 місце.

Для заміжніх жінок, які встановили цінність «Щастя інших» на першому місці, важливо відчувати радість та задоволення від щасливих моментів і успіхів інших людей. Їм важливо допомагати та сприяти благополуччю інших, що може визначати багато аспектів їхніх взаємовідносин. Творчість, яка займає друге місце, свідчить про інтерес до самовираження, розвитку та творчого потенціалу. Жінки з цією домінантністю можуть бути схильні до мистецтва, наукової діяльності або будь-якої сфери, де вони можуть виразити свою уяву та інноваційність. На четвертому місці розташована термінальна цінність «Цікава робота», що означає прагнення заміжніх жінок до виконання роботи, яка захоплює їх та викликає інтерес. Вони можуть прагнути до розвитку кар'єри та досягнення успіху в своєму професійному житті. Заключне п'яте місце займає цінність наявності добрих та хороших друзів, яка підкреслює важливість міцних і підтримуючих взаємовідносин із друзями. Заміжні жінки з цією домінантністю можуть приділяти увагу побудові та підтримці відносин із близькими особами.

Як бачимо, заміжні жінки обрали ті ж самі цінності, але розставили акценти по-іншому, ніж незаміжні. Це може свідчити про більшу вагу сімейних

та міжособистісних аспектів життя, зокрема, важливість щастя рідних й шлюбного партнера. Однак, важливо пам'ятати, що цінності та їхні пріоритети можуть різнитися серед індивідів навіть у межах однієї цільової групи.

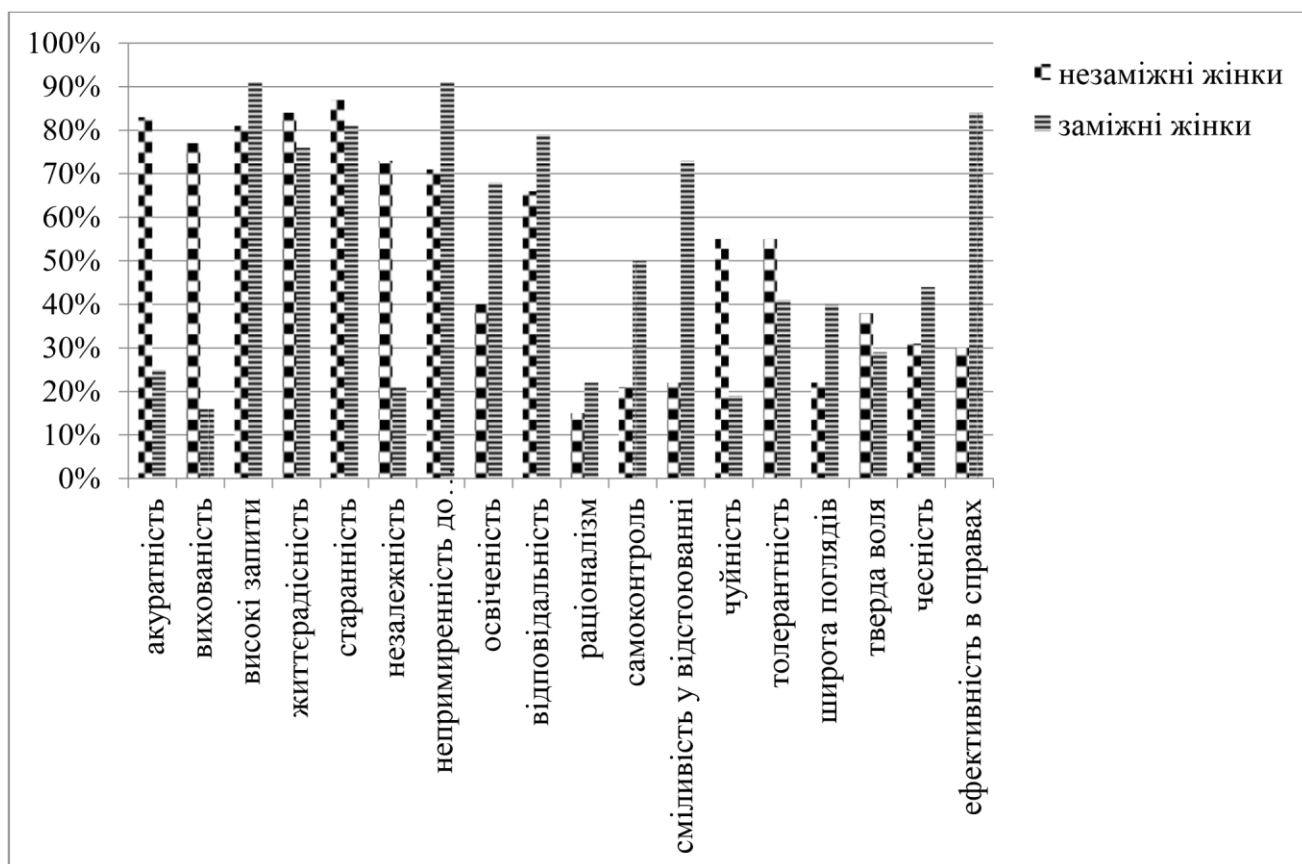
З урахуванням того, що ієрархія термінальних цінностей у групах жінок однакова, просто акценти розставлені по-різному, можна зробити висновок про те, як сімейний стан впливає на спрямованість на термінальні цінності. У вибірці молодих незаміжніх жінок найважливішими є цінності, пов'язані з самореалізацією, незалежністю та соціальною активністю, де акцент ставиться на цікаву роботу та наявність друзів. Заміжні жінки, у свою чергу, надають перевагу цінностям, які орієнтовані на підтримку та щасливі стосунки в сім'ї, де акцент ставиться на щастя інших й творчість. Ці відмінності свідчать про вплив сімейного стану на індивідуальні цінності та пріоритети, відображаючи різноманітність ціннісних орієнтацій залежно від життєвого контексту.

Окрім цього, було виявлено спільний низький результат за цінністю «Здоров'я» серед обох підгруп, що може бути пояснений кількома факторами. Можливо, наявна відсутність належного усвідомлення важливості збереження та підтримки фізичного й психічного здоров'я серед обох підгруп. Також, ймовірно, ця пріоритетна цінність не отримує відповідної уваги в їхньому повсякденному житті через інші переважаючі обов'язки, стрес або надмірну зайнятість. За таких умов важливо акцентувати увагу на свідомому відновленні та підтримці здоров'я серед обох підгруп жінок, оскільки воно є фундаментальним елементом на їхньому шляху до спільних й індивідуальних цілей і щастя.

Давайте розглянемо результати за другою частиною методики «Ціннісні орієнтації» М. Рокича (див. рис. 3.3.). Вона дозволила вивчити цінності та уявлення про важливі аспекти життя для конкретної людини. Ця частина допомагає встановити, які цінності є пріоритетними для індивіда, і вивчити, що є джерелом його мотивації та рушійною силою в прийнятті рішень й визначенні життєвих цілей. Так само, як і у випадку з термінальними

цінностями, на рис. 3.3. ми проаналізували домінуючу п'ятірку цінностей за ступенем вираженості у групі молодих незаміжніх жінок:

- старанність – 1 місце;
- життєрадісність – 2 місце;
- акуратність – 3 місце;
- високі запити – 4 місце;
- вихованість – 5 місце.

Рис. 3.3. Співвідношення отриманих показників у групах жінок з різним сімейним статусом щодо рівня розвитку інструментальних цінностей (у %)

Старанність на першому місці свідчить про важливість обережності, ретельності та дисципліни в житті незаміжніх жінок. Їм важливо виконувати завдання ретельно та відповідально. Друге місце, за виборами респонденток, посідає життєрадісність, що вказує на бажання оточувати себе позитивною

атмосферою та насолоджуватися життям. Ці жінки можуть бути відкритими, енергійними та схильними до пошуку радості й задоволення. Акуратність на третьому місці вказує на вагу організації, чистоти та порядку у житті жінок. Вони можуть дотримуватися стандартів і стежити за деталями. Інструментальна цінність «Високі запити», яка визначає четверте місце, свідчить про те, що незаміжні жінки мають високі стандарти і очікування від себе та інших. Вони прагнуть до досягнень та високих цілей. Закриває п'ятірку домінуючих інструментальних цінностей у групі незаміжніх жінок така ціннісна орієнтація як вихованість, що підкреслює важливість культури та етикету. Ці жінки можуть ставити перед собою завдання бути ввічливими та вихованими.

Ці результати демонструють індивідуальний підхід і різноманітні цінності серед цієї підгрупи жінок, а також про важливість розуміння та врахування їхніх особистих цінностей при розвитку та міжособистісній взаємодії.

Порівняно із вищезазначеними результатами підгрупи незаміжніх жінок, аналіз даних рис. 3.3. дав можливість констатувати, що заміжнім жінкам властиві як спільні лідируючі інструментальні цінності, так і протилежні:

- високі запити та непримиренність до недоліків – 1 місце;
- ефективність в справах – 2 місце;
- старанність – 3 місце;
- відповідальність – 4 місце;
- життєрадісність – 5 місце.

Заміжні жінки найбільше демонструють високий ступінь самокритичності й вимогливості до самих себе та свого оточення. Ця цінність свідчить про прагнення до вдосконалення та досягнення найкращих результатів. Друга за важливістю інструментальна цінність «Ефективність в справах» демонструє прагнення до результативності та успіху в справах. Заміжні жінки можуть бути спрямовані на досягнення власних цілей та

завдань. Старанність посідає третє місце і вказує на високий ступінь обов'язковості та пильності у виконанні завдань. Заміжні жінки є націленими на якість і точність у виконанні своїх обов'язків, особливо в контексті сімейних справ. Така цінність, як відповідальність, займає четверте місце. Заміжні жінки відчують себе відповідальними за добробут своєї сім'ї і шлюбного партнера, готові приймати відповідальність за свої вчинки і рішення. На останньому місці розташовується життєрадісність, що характеризується важливістю радості, задоволення та позитивного ставлення до життя. Жінки прагнуть знаходити радість у сімейному житті та робити його якомога позитивнішим.

Ці дані описують те, що заміжні жінки мають виражені інструментальні ціннісні орієнтації, які позитивно впливають на їхнє функціонування в ролі дружини та матері. Однак, варто зауважити, що індивідуальні відмінності в цінностях можуть існувати серед заміжніх молодих жінок.

Отримані результати аналізу інструментальних цінностей в обох підгрупах молодих жінок свідчать про відмінності в їхній ціннісній ієрархії. Незаміжні жінки характеризуються старанністю і життєрадісністю, що може вказувати на бажання насолоджуватися життям та бути відкритим до нових вражень. Водночас, заміжні жінки виявляють виражені інструментальні цінності, включаючи високі запити, непримиренність до недоліків, ефективність в справах і відповідальність. Тому, сімейний статус впливає на ціннісні уявлення і призводить до різних пріоритетів у житті.

Додатково, отриманий спільний результат для заміжніх та незаміжніх жінок щодо низького вираження цінності раціоналізму може свідчити про те, що обидві підгрупи жінок не надто посилаються на логіку, аналіз та об'єктивний підхід до прийняття рішень. Вони можуть бути схильні до більш інтуїтивного, емоційного підходу до життя та прийняття рішень і надавати перевагу особистим переконанням й емоційним аспектам у власних виборах і рішеннях.

Розглянемо далі вплив фактору сімейного статусу на значимість для жінки смисложиттєвих цінностей за методикою «Морфологічний тест життєвих цінностей» (див. розділ II), що дасть змогу дослідити особливості ціннісно-смислової сфери досліджуваних молодих жінок. Для наочності представимо результати у таблицях 3.1.-3.2.

Як можна зрозуміти з таблиці 3.1., незалежно від сімейного статусу для представниць обох підгруп велику значимість має матеріальне становище (у 50% незаміжніх жінок та 40% заміжніх жінок визначено високий рівень, у 45% заміжніх та 35% незаміжніх – середній рівень, по 15% респонденток обох підгруп виявили низький рівень).

Перш за все, варто враховувати загальну економічну ситуацію в сучасному світі. Економічна нестабільність, інфляція та безробіття можуть призводити до зростання занепокоєння щодо матеріального благополуччя. Для молодих жінок обох підгруп цінність матеріального забезпечення може бути особливо актуальною через їхній перехідний життєвий етап. У цьому віці багато з них можуть стикатися з фінансовими викликами, такими як оплата навчання, оренда житла, інші щоденні витрати та бажання створити стабільну основу для майбутнього. Крім того, індивідуальні ціннісні орієнтації можуть бути сформованими соціокультурним контекстом, де матеріальне благополуччя часто визнається як показник успіху та можливості забезпечити комфортне життя для себе й своїх близьких. Тому, високий рівень вираженості цінності матеріального забезпечення у групі молодих жінок може бути обумовлений потребою в фінансовій стабільності та забезпеченні базових потреб у період активного саморозвитку і побудови життєвого шляху.

Схожу тенденцію має цінність саморозвитку. Високий рівень виявлено у 45% незаміжніх та 35% заміжніх, середній рівень виражений у 40% заміжніх та 35% незаміжніх, а низький рівень демонструють 25% заміжніх та 20% незаміжніх жінок. Отримані спільні результати в обох підгрупах свідчать про

те, що саме цей віковий діапазон часто характеризується активною схильністю до особистісного росту та самовдосконалення.

Таблиця 3.1.

**Розподіл рівнів значущості життєвих цінностей у групах жінок з
різним сімейним статусом (у %)**

Життєві цінності	Високий рівень		Середній рівень		Низький рівень	
	незаміжні	Заміжні	Незаміжні	заміжні	незаміжні	Заміжні
	і	і	і	і	і	і
Саморозвиток	45	35	35	40	20	25
Духовне задоволення	30	20	40	45	30	35
Креативність	25	25	45	40	30	35
Активні соціальні контакти	45	30	40	50	15	20
Престиж	35	25	45	45	20	30
Матеріальне становище	50	40	35	45	15	15
Досягнення	35	35	40	35	25	30
Збереження індивідуальності	25	25	55	50	20	25

Молоді жінки в цьому віці часто визначають себе, встановлюють свої професійні та особисті цілі, і цінність саморозвитку стає ключовою для здійснення даних амбіцій. Важливо надати можливість молодим жінкам активно розвиватися й зростати як професіоналам та особистостям, і це дослідження підкреслює важливість цієї цінності в їхньому житті, яка може бути джерелом мотивації й самореалізації.

Для незаміжніх також ключовою виявилася цінність активних соціальних зв'язків (45% з високим, 40% з середнім та 15% з низьким рівнем). Ця цінність відображає важливість та потребу молодих жінок у встановленні й підтримці міжособистісних відносин. По-перше, незаміжні жінки активно формують своє соціальне оточення, будують нові дружбу та стосунки. По-друге, зменшення можливостей для особистого спілкування внаслідок сучасних технологій може збільшувати значення безпосередніх соціальних контактів для задоволення потреби в спілкуванні та підтримці. У цьому контексті, вивчення цінності активних соціальних зв'язків є важливим для розуміння потреб та пріоритетів молодих жінок і може слугувати основою для подальших досліджень й розробки програм підтримки та розвитку соціальних взаємодій в цій групі.

Заміжні жінки, навпаки, відносять до трійки пріоритетних життєвих цінностей досягнення (35% з високим, 35% з середнім та 30% з низьким рівнем). Завдяки досягненням у різних сферах заміжні молоді жінки можуть відчувати себе успішними та задоволеними своїм життям. Вже знаючи сімейні обов'язки та відповідальність, ці жінки є більш мотивовані до досягнень у своїй професійній сфері, щоб забезпечити краще матеріальне становище для себе та своєї сім'ї. Також у світі швидких змін і конкуренції важливо мати прагнення досягати, що дозволяє підтримувати стабільність та конкурентоспроможність у сучасному суспільстві. Вибір цієї цінності ми можемо також обґрунтувати її актуальністю в контексті сучасного суспільства, де жінки активно здобувають освіту та живуть професійним життям.

Досягнення можуть стати не тільки джерелом особистого задоволення, але і важливим чинником для сімейного благополуччя.

Найменше виражені у студентів обох підгруп цінності духовного задоволення та креативності. Низький рівень креативності виявлений у 35% заміжніх та 30% незаміжніх жінок. Ймовірно, бажання проявляти власну креативність у жінок проявляється пізніше, адже вони у цьому віці можуть бути більше зосереджені на реалізації основних життєвих аспектів, таких як сім'я, кар'єра і фінансова стабільність. Креативність може розглядатися як менш пріоритетна, оскільки вона не завжди пов'язана з негайними сімейними або професійними обов'язками. Низький рівень цінності духовного задоволення у 35% заміжніх та 30% незаміжніх жінок можемо пояснити складними соціально-економічними та політичними умовами в Україні під час війни. Першочергово досліджувані обирають виживання та задоволення базових матеріальних проблем, а вже духовні потреби посідають менш важливе місце. Проте, також зауважуємо, що для 30% незаміжніх та 20% заміжніх молодих жінок духовні потреби навіть під час війни займають важливе місце.

Тепер визначимо вплив сімейного статусу на значимість усіх життєвих сфер для молодих жінок. Розподіл життєвих цінностей молодих жінок відповідно до основних життєвих сфер, визначених авторами методики, представлений в таблиці 3.2.

Унаслідок аналізу пріоритетності життєвих сфер жінок із різним сімейним статусом можна зазначити, що найбільш цінними для незаміжніх жінок виявилися захоплення (45% жінок мають високий рівень, 35% демонструють середній рівень, 20% володіють низьким рівнем). Це може вказувати на різноманітність їхніх інтересів та нахилів, і надихати їх на вивчення нових сфер або глибше поглиблення вже відомих захоплень. У той час жінки з низьким рівнем можуть потребувати додаткової мотивації для розвитку та розширення своїх інтересів. Отже, для незаміжніх жінок важливий

саморозвиток та різнобічність життєвого досвіду через захоплення, що може впливати на їхнє особистісне зростання та задоволення від життя.

Таблиця 3.2.

**Розподіл рівнів значущості життєвих сфер у групах жінок з
різним сімейним статусом (у %)**

Життєві сфери	Високий рівень		Середній рівень		Низький рівень	
	незаміжні	заміжні	незаміжні	заміжні	незаміжні	Заміжні
Професійне життя	30	30	55	45	15	25
Освіта	35	25	55	50	10	25
Сім'я	40	40	50	45	10	15
Суспільна активність	25	35	40	55	35	10
Захоплення	45	25	35	45	20	30
Фізична активність	25	25	45	40	30	35

Також незаміжні жінки обирають сферу сім'ї, за якою 50% досліджуваних характеризуються середніми показниками, 40% – високими, а 10% – низькими. Для багатьох незаміжніх жінок сімейні цінності можуть залишатися важливими навіть до вступу в шлюб або наявності дітей. Це свідчить про сильне прагнення до стабільності, родинного щастя та підтримки в особистому житті. Дана сфера значно впливає на рішення і підходи до стосунків, вибору партнера та створення сім'ї.

На третьому місці – навчання й освіта. Високий рівень виявлено у 35% жінок, 55% володіють середнім рівнем і всього лише 10% характеризуються низькими значеннями. Така позиція у ціннісних уподобаннях цієї категорії жінок вказує на зацікавленість та шанування навчального процесу й освіти в їхньому житті. Можемо припустити, що це пов'язано з бажанням отримувати нові знання та навички, щоб покращити свої можливості в професійній сфері та особистому розвитку. Високий відсоток жінок свідчить про їхнє активне прагнення розширювати свої горизонти та досягати освітніх успіхів. Зокрема, ця сфера може відображати інтерес до постійного самовдосконалення та надбання нових знань.

Серед заміжніх жінок сімейна сфера надзвичайно важлива і займає найвищий ранг у їхніх ціннісних уявленнях. Це підтверджується тим, що для 45% заміжніх жінок характерний середній рівень вираженості цінностей, пов'язаних із сімейним життям, тоді як для 40% дана цінність має високий ступінь важливості. Це вказує на глибокий зв'язок із сім'єю, бажання дбати про неї та створювати сприятливі умови для її розвитку. Однак, варто відзначити, що для 15% заміжніх жінок ця цінність виражена на низькому рівні, що може свідчити про індивідуальні відмінності в поглядах та пріоритетах у цій підгрупі.

Серед життєвих сфер заміжніх жінок не менш важливе місце посідає сфера суспільної активності, що обумовлено військовим збройним конфліктом в Україні сьогодні. Заміжні жінки, будучи дружинами та матерями, не лише активно взаємодіють у родинних справах, але також дедалі більше беруть участь у громадському житті, включаючи волонтерство, підтримку військових та роботу над розвитком своїх громад. Військовий конфлікт підштовхнув багатьох заміжніх жінок до активності в різних сферах громадського життя, допомагаючи створити міцну підтримку для учасників війни та внести позитивні зміни в суспільство. Ця сфера стала для них не просто роллю в

сімейному житті, але й засобом виявити активну громадську позицію і сприяти соціальним змінам.

Для 30% заміжніх жінок велике значення має сфера професійного життя (45% досліджуваних жінок властивий середній рівень, а для 25% – низький). Ця категорія жінок бажають активно розвиватися у професійній сфері та досягати успіхів у кар'єрі, прагнуть до самостійності, самовдосконалення та фінансової незалежності. Варто також враховувати, що середній та низький рівні важливості професійного життя для заміжніх жінок може бути наслідком інших пріоритетів, таких як сімейні обов'язки, догляд за дітьми тощо. Низький рівень може вказувати на бажання більше часу приділяти родині та особистим справам.

Менше за все молоді жінки цінують фізичну активність, хоча це дуже важливо для гармонійного розвитку особистості та профілактики захворювань. Зазначена тенденція може бути наслідком різних чинників, таких як брак часу в зв'язку з сімейними або професійними обов'язками, недостатнє усвідомлення важливості фізичної активності або вплив сучасного сидячого способу життя. Проте, регулярна фізична активність сприяє загальному самопочуттю, фізичному здоров'ю та психічному благополуччю молодих жінок. Підвищенням уваги до цієї важливої цінності можна покращити якість життя та забезпечити тривалий гармонійний розвиток.

Таким чином, аналізуючи дані таблиць та виявлені відмінності між групами заміжніх і незаміжніх жінок, можна висунути наступні висновки. Незалежно від сімейного статусу, для обох підгруп важливість матеріального становища та саморозвитку визнається високою. Проте, незаміжні жінки приділяють більше уваги активним соціальним контактам. Заміжні жінки, натомість, вважають досягнення в житті більш пріоритетними.

Враховуючи розподіл життєвих сфер за сімейним статусом, можна визначити, що незаміжні жінки більше цінують захоплення, сферу сім'ї та навчання й освіти. Заміжні жінки надають велику вагу сімейній сфері, сфері

суспільної активності та професійного життя. Водночас, фізична активність залишається менш важливою для обох підгруп, незважаючи на її важливість для гармонійного розвитку особистості та профілактики захворювань.

Отримані кількісні результати здійсненого емпіричного дослідження ціннісно-сислової сфери молодих жінок можна узагальнити відповідно до наступних компонентів:

1. Дослідження мотиваційної спрямованості, як компоненту ціннісно-сислової сфери молодих жінок з різним сімейним статусом, показало, що серед незаміжніх жінок більшість демонструє спрямованість на себе, вказуючи на переважання мотивів власного благополуччя і прагнення до особистої першості, а заміжні жінки характеризуються схильністю до спрямованості на задачу.

2. Результати вивчення ціннісно-орієнтаційного компоненту ціннісно-сислової сфери молодих жінок з різним сімейним статусом продемонстрували, що заміжні жінки роблять більший акцент на сімейні та міжособистісні аспекти, які включають щастя родини та партнерство, у той час як незаміжні надають перевагу самореалізації, незалежності та соціальній активності. Деякі спільні результати також підкреслюють важливий момент, такий як низька пріоритетність цінності здоров'я в обох групах жінок.

Також виокремлюється вплив сімейного статусу на інструментальні цінності: незаміжні жінки демонструють старанність та бажання насолоджуватися життям, тоді як заміжні виявляють високі запити, ефективність й відповідальність. Окрім того, обидві групи жінок не виявляють вираженого прагнення до раціоналізму, вказуючи на те, що вони можуть надавати перевагу емоційному підходу та особистим переконанням при прийнятті рішень.

3. Аналіз даних таблиць та виявлених відмінностей у межах компонента ціннісно-сислової сфери, який стосується смисложиттєвих орієнтацій, дозволяє констатувати, що незалежно від сімейного статусу для

обох підгруп важливість матеріального становища та саморозвитку визнається високою. Проте, незаміжні жінки приділяють більше уваги активним соціальним контактам. Заміжні жінки, натомість, вважають досягнення в житті більш пріоритетними.

Додатково, враховуючи розподіл життєвих сфер за сімейним статусом, можна визначити, що незаміжні жінки більше цінують захоплення, сферу сім'ї та навчання й освіти. Заміжні жінки надають велику вагу сімейній сфері, сфері суспільної активності та професійного життя. Водночас, фізична активність залишається менш важливою для обох підгруп, незважаючи на її важливість для гармонійного розвитку особистості та профілактики захворювань.

Таким чином, різноманітність ціннісних орієнтацій залежно від життєвого контексту, такого як сімейний статус, підкреслює необхідність індивідуального та контекстуального підходу до планування програм й підтримки для розвитку ціннісних уявлень і цілей серед молодих жінок.

3.2. Індикація результатів кореляційних зв'язків структурних компонентів ціннісно-сислової сфери молодих жінок з різним сімейним статусом

Наступним етапом емпіричного дослідження стала статистична перевірка отриманих даних за допомогою програми Statistica. За допомогою методу кореляції Пірсона було виявлено 42 внутрішніх та 24 зовнішніх значимих кореляційних зв'язків у групі незаміжніх молодих жінок; 53 внутрішніх та 23 зовнішніх значимих кореляційних зв'язків у групі заміжніх молодих жінок. Загалом у кожній із досліджуваних груп було виявлено різні зв'язки між особливостями ціннісно-сислової сфери як всередині діагностичної методики, так і між різними методиками. Найбільш значимі зв'язки були відображені у кореляційних плеядах у таблицях 3.3. і 3.4.

За допомогою кореляційного аналізу встановлено, що у групі незаміжніх жінок наявні кореляційні зв'язки між такими компонентами ціннісно-сислової сфери, як термінальні й інструментальні ціннісні орієнтації та життєві цінності (див. табл. 3.3.).

Таблиця 3.3.

**Кореляційна плеяда статистично істотних зв'язків у групі
незаміжніх жінок**

Показники	Духовне задоволення	Престиж	Досягнення	Матеріальне становище	Збереження індивідуальності	Сімейне життя	Фізична активність	Суспільна активність
Активне життя					0,489*			
Життєва мудрість					0,450*			
Здоров'я								
Цікава робота		0,472*					-0,447*	
Любов	0,541*			0,606*				
Наявність друзів					0,513*			

Пізнання			-0,449*					
Розвиток							-0,480*	
Розваги			-0,500*				0,465*	0,616* *
Свобода	0,529*			0,556*				
Сімейне життя	-0,497*							
Впевненість								- 0,475*
Акуратність						0,600* *		
Вихованість								
Високі запити			0,613**					- 0,466*
Непримирність			-0,594*			- 0,485*		
Раціоналізм				- 0,484*				

Самоконтроль			0,466*					
Ефективність								- 0,472*

* – кореляція значима на рівні 0,05

** – кореляція значима на рівні 0,01

Встановлено взаємозв'язки цінності «Духовне задоволення» з ціннісними орієнтаціями «Любов» ($r = 0,541, p \leq 0,05$), «Свобода» ($r = 0,529, p \leq 0,05$) та «Щасливе сімейне життя» ($r = -0,497, p \leq 0,05$). Незаміжні молоді жінки, які цінують духовне задоволення, також приділяють велике значення любові та свободі. Одночасно виявлений негативний зв'язок вказує на те, що у цій групі осіб може виникати конфлікт чи протистояння з бажанням духовного розвитку або самовираження.

Показник «Престиж» встановлює прямий кореляційний зв'язок із ціннісною орієнтацією «Цікава робота» на рівні $r = 0,472, p \leq 0,05$, що свідчить про те, що у групі незаміжніх молодих жінок бажання займати високопрестижні посади та отримувати визнання може бути пов'язане з їхнім бажанням мати цікаву та задовільну професійну діяльність.

Як бачимо з таблиці, параметр «Досягнення» залежить від «Пізнання» ($r = -0,449, p \leq 0,05$), «Розваги» ($r = -0,500, p \leq 0,05$), «Високі запити» ($r = 0,613, p \leq 0,01$), «Непримиренність до недоліків» ($r = -0,594, p \leq 0,01$), «Самоконтроль» ($r = 0,466, p \leq 0,05$). Виявлені зв'язки між досягненнями та високими запитами, а також непримиренністю до недоліків, можуть вказувати на те, що особи, які прагнуть досягати, можуть мати високі вимоги до себе та навколишнього світу, а також бути більш критичними до своїх недоліків чи оточення загалом. З іншого боку, зв'язок досягнень із пізнанням та розвагами

може вказувати на те, що особи, які цінують досягнення, можуть більше прагнути знань та розваг, що сприяє їхньому процесу саморозвитку й відпочинку. Такі взаємозв'язки між різними цінностями можуть відображати внутрішній світ особистості та її ціннісні уподобання.

Життєва цінність «Матеріальне становище» корелює з ціннісними орієнтаціями «Любов» ($r = 0,606, p \leq 0,05$), «Свобода» ($r = 0,556, p \leq 0,05$), «Раціоналізм» ($r = -0,484, p \leq 0,05$), за чим молоді жінки, які вважають матеріальне становище важливим, приділяють увагу міжособистісним відносинам і самостійності та можуть не так активно використовувати логіку й розум у своїх цінностях або ж прийнятті рішень.

Спостерігаємо, що життєва цінність «Збереження індивідуальності» корелює з такими ціннісними орієнтаціями, як «Активне діяльне життя» ($r = 0,489, p \leq 0,05$), «Життєва мудрість» ($r = 0,450, p \leq 0,05$), «Наявність хороших друзів» ($r = 0,513, p \leq 0,05$). Це може свідчити про те, що особиста незалежність й усвідомлення власної унікальності корелюють із прагненням до активного способу життя, розвитку особистості та наявністю близьких, довірених відносин. Ці результати вказують на важливі аспекти самосвідомості та соціальних взаємин у житті незаміжніх жінок.

У межах життєвої сфери «Сімейне життя» відзначаються кореляційні зв'язки з нею та ціннісними орієнтаціями «Акуратність» ($r = 0,600, p \leq 0,01$), «Непримиренність до недоліків» ($r = -0,485, p \leq 0,05$). Незаміжні жінки вважають сімейне життя важливим аспектом свого життя, а також мають високі стандарти та очікування від потенційних партнерів. Вони можуть бути більш критичними щодо обранців і надавати велику увагу аспектам якості та гармонії в стосунках.

Між сферою «Фізична активність» та ціннісними орієнтаціями «Цікава робота», «Розвиток», «Розваги» встановлені обернений та прямий зв'язки на рівні $r = -0,447, p \leq 0,05$, $r = -0,480, p \leq 0,05$ та $r = 0,465, p \leq 0,05$ відповідно. Негативні зв'язки з фізичною активністю та цінностями, що позначаються на

роботі та розвитку, можуть вказувати на те, що незаміжні жінки, які інтенсивно займаються фізичною діяльністю, можуть віддалятися від професійного або особистісного розвитку. У той же час, позитивний зв'язок з розвагами свідчить про те, що фізична активність може бути пов'язана з позитивними розважальними аспектами життя.

Сфера «Суспільна активність» залежить від таких ціннісних орієнтацій, як «Розваги» ($r = 0,616$, $p \leq 0,01$), «Впевненість в собі» ($r = -0,475$, $p \leq 0,05$), «Високі запити» ($r = -0,466$, $p \leq 0,05$) та «Ефективність у справах» ($r = -0,472$, $p \leq 0,05$). Незаміжні молоді жінки, які високо цінують розваги, мають схильність до активності в суспільному житті. Водночас, низька впевненість у собі та високі вимоги можуть призвести до нижчої суспільної активності.

Також й в групі заміжніх жінок було виявлено кореляційні зв'язки між термінальними й інструментальними ціннісними орієнтаціями за методикою «Ціннісні орієнтації» М. Рокича та життєвими цінностями й сферами за методикою «Морфологічний тест життєвих цінностей» В. Сопова, Л. Карпушиної (див. табл. 3.4.).

Життєва цінність «Соціальні контакти» виявляє значимі додатні й від'ємні зв'язки із ціннісними орієнтаціями «Краса природи» ($r = -0,500$, $p \leq 0,05$), «Розваги» ($r = -0,494$, $p \leq 0,05$), «Щасливе сімейне життя» ($r = 0,507$, $p \leq 0,05$) та «Широта поглядів» ($r = -0,490$, $p \leq 0,05$). На основі цих результатів можна зробити узагальнення, що заміжні жінки є більш налаштовані на сімейні цінності та щастя в сім'ї. Також вони менше приділяють увагу природі, розвагам або широті своїх поглядів. Такі зв'язки можуть відображати певні пріоритети та стосунки між цінностями в контексті життєвих уподобань заміжніх жінок.

Таблиця 3.4.

Кореляційна плеяда статистично істотних зв'язків у групі заміжніх жінок

Показники	Професійне життя	Навчання й освіта	Соціальні контакти	Матеріальне становище	Збереження індивідуальності	Сімейне життя	Фізична активність	Суспільна активність
Активне життя	- 0,541*							-0,462*
Життєва мудрість								0,562**
Здоров'я		-0,488*			0,479*	-0,481*		
Краса природи			-0,500*					
Продукт. життя						-0,522*		
Розваги			-0,494*					
Свобода				-0,465*				
Сімейне життя			0,507*				0,480*	
Творчість	0,523*					-0,455*		
Акуратність				0,633**				
Життє-радісність	0,449*	-0,505*						

Незалежність				0,522*				
Освіченість		- 0,623**						
Раціоналізм				- 0,606**				
Самоконтроль					0,520*			
Широта поглядів			-0,490*					
Чесність							-0,462*	

* – кореляція значима на рівні 0,05

** – кореляція значима на рівні 0,01

Цінність «Матеріальне становище» виявляє також додатні й від'ємні кореляційні зв'язки із ціннісними орієнтаціями «Свобода» ($r = -0,465$, $p \leq 0,05$), «Акуратність» ($r = 0,633$, $p \leq 0,01$), «Незалежність» ($r = 0,522$, $p \leq 0,05$), «Раціоналізм» ($r = -0,606$, $p \leq 0,01$). Позитивний зв'язок може свідчити про бажання заміжніх жінок дотримуватися порядку та бути незалежними у вирішенні питань їхнього матеріального становища. Негативна кореляція може означати, що для цих жінок матеріальні цінності є важливішими, ніж свобода вибору та раціональне мислення.

Показник «Збереження індивідуальності» позитивно корелює з такими ціннісними орієнтаціями, як «Здоров'я» ($r = 0,479$, $p \leq 0,05$) та «Самоконтроль» ($r = 0,520$, $p \leq 0,05$), згідно з чим для зазначеної підгрупи жінок важливість збереження власної індивідуальності пов'язана з усвідомленням важливості здоров'я та вмінням контролювати себе. Це може відображати готовність дбати

про своє фізичне та психологічне благополуччя та виявляти внутрішню міць, впливаючи на вибори та дії заміжніх жінок у щоденному житті.

Існує кореляційний зв'язок між життєвою сферою «Професійне життя» та ціннісними орієнтаціями «Активне діяльне життя» ($r = -0,541, p \leq 0,05$), «Творчість» ($r = 0,523, p \leq 0,05$), «Життєрадісність» ($r = 0,449, p \leq 0,05$). Виявлена негативна кореляція з орієнтацією на «Активне діяльне життя» свідчить про те, що заміжні жінки, які приділяють велику увагу професійному розвитку, менше акцентують увагу на активних та діяльних аспектах свого особистого життя. З іншого боку, позитивна кореляція з «Творчість» та «Життєрадісність» вказує на те, що заміжні жінки, які надають перевагу розвитку професійної сфери, можуть бути схильними до творчості та позитивного сприйняття життя, що слугує важливим фактором для їхнього загального самопочуття й задоволення життям.

Простежується негативна кореляція сфери «Навчання й освіта» з орієнтаціями «Здоров'я» ($r = -0,488, p \leq 0,05$), «Життєрадісність» ($r = -0,505, p \leq 0,05$) та «Освіченість» ($r = -0,623, p \leq 0,01$). Це означає, що коли одна з орієнтацій в сфері «Навчання й освіта» зростає (наприклад, більша концентрація на навчанні), інші аспекти, такі як здоров'я, життєрадісність та власна освіченість, можуть зменшуватися. Імовірно, йдеться про конфлікт інтересів або обмеженість часу і ресурсів: коли увага зосереджена на навчальних зусиллях чи освітніх цілях, інші сфери, такі як фізичне самопочуття, життєва радість та загальний розвиток, можуть страждати через брак уваги чи часові обмеження.

Сімейне життя обернено взаємопов'язане з орієнтаціями «Здоров'я» ($r = -0,481, p \leq 0,05$), «Продуктивне життя» ($r = -0,522, p \leq 0,05$) та «Творчість» ($r = -0,455, p \leq 0,05$). Зі зростанням якості сімейного життя спостерігається зниження важливості даних цінностей у розумінні досліджуваних жінок. Можливо, під впливом сімейних обов'язків або зростанням відповідальності в сімейному житті деякі аспекти, такі як здоров'я, продуктивність та творчість, стають

менш пріоритетними для жінок. Важливою є увага до даних змін у ціннісних орієнтаціях, оскільки вони можуть впливати на самопочуття та задоволення в різних аспектах життя під впливом сімейних зобов'язань.

Встановлені прямий і обернений зв'язок між сферою «Фізична активність» та ціннісними орієнтаціями «Щасливе сімейне життя» ($r = 0,480$, $p \leq 0,05$) й «Чесність» ($r = -0,462$, $p \leq 0,05$). Прямий зв'язок між сферою «Фізична активність» та ціннісною орієнтацією «Щасливе сімейне життя» може свідчити про те, що для заміжніх жінок фізична активність має важливе значення для забезпечення їхнього задоволення в сімейному житті.

Також існує взаємопов'язаність сфери «Суспільна активність» з ціннісними орієнтаціями «Активне діяльне життя» ($r = -0,462$, $p \leq 0,05$) та «Життєва мудрість» ($r = 0,562$, $p \leq 0,01$). Можна припустити, що заміжні жінки з великим інтересом до суспільної активності можуть приділяти менше часу або уваги на власну особистісну активність або саморозвиток, а також мають більш розвинені навички або рівень розуміння життєвих ситуацій.

Таким чином, отримані кореляційні зв'язки в групі незаміжніх і заміжніх жінок вказують на певні відмінності у їхніх ціннісних уявленнях та способах взаємодії із різними аспектами життя.

У групі незаміжніх жінок спостерігається кореляція цінності «Духовного задоволення» з такими орієнтаціями як «Любов», «Свобода» та «Щасливе сімейне життя», що може свідчити про їхнє прагнення до особистісної свободи та самостійності. Одночасно, зв'язок параметра «Престиж» із «Цікава робота» вказує на їхнє бажання мати високопрестижну роботу та отримувати визнання.

У заміжніх жінок спостерігаються інші зв'язки. Наприклад, «Соціальні контакти» корелюють із «Краса природи», «Розваги», «Щасливе сімейне життя» та «Широта поглядів». Це може вказувати на важливість для заміжніх жінок приділяти увагу родинному благополуччю та міжособистісним відносинам.

Таким чином, сімейний статус впливає на способи вираження цінностей і спрямованість життєвих орієнтацій у молодих жінок. У незаміжніх акцентується увага на самостійності й свободі, тоді як заміжні більше приділяють увагу сімейному благополуччю та міжособистісним відносинам.

3.3. Рекомендації щодо розвитку та корекції ціннісних орієнтацій

молодих жінок

Теоретичний аналіз сучасних наукових психологічних джерел, проведене емпіричне дослідження показало певну специфіку в ціннісних орієнтаціях молодих жінок із різним сімейним статусом. Тож в даному параграфі вважаємо вартим розглянути, які способи допомагають розвивати чи коригувати ціннісні орієнтації особистості. Зазначимо, що розвиток ціннісних орієнтацій є складним процесом, що включає багато складових та факторів. Тому ми не маємо на меті охопити всі ці аспекти, а зосередитися на шляхах та рекомендаціях, які пропонують сучасні дослідження у даній сфері.

Розвиток ціннісно-сислової сфери у молодих жінок представляє собою важливий аспект їхнього особистісного розвитку та здоров'я. Поняття цінностей визначає те, що є важливим, цінним та значущим у житті людини, формує основу для її прийняття рішень, планування мети та пошуку щастя. Особливо для молодих жінок із різним сімейним статусом розвиток ціннісної сфери може стати ключовим у забезпеченні гармонії та стабільності у різних сферах життя.

Сучасне суспільство пропонує різноманітні моделі й стереотипи щодо ролі жінки у сім'ї, кар'єрі та суспільстві загалом. Поєднання цих очікувань із власними цінностями може створювати конфлікти у внутрішньому світі молодої жінки. Розвиток ціннісної сфери передбачає процес самовизначення, встановлення особистих цілей і вибір життєвих пріоритетів.

Більшістю дослідників [9; 26; 60] пропонується як засіб розвитку ціннісних орієнтацій використовувати різні форми роботи: індивідуальні консультації з метою визначення домінуючої системи цінностей та ціннісних орієнтацій; соціально-психологічний тренінг із відповідною тематикою тощо. Індивідуальні консультації дозволяють краще зрозуміти власні цінності та орієнтації. Це важливо для молодих жінок, щоб вони могли свідомо визначити свої цілі та прагнення, формуючи власну ідентичність. Тренінги і консультації можуть допомогти усвідомити вплив соціальних чинників на цінності та переконання молодих жінок. Це сприяє розрізненню власних цінностей від тих, які можуть бути нав'язані чи взяті з навколишнього середовища. Через роботу на консультаціях та тренінгах жінки мають змогу переглянути свої цінності, виробити нові орієнтації та переконання, які краще відповідають їхній особистості й цілям. Тренінги створюють сприятливе середовище для обміну ідеями, думками та досвідом із подібними молодими жінками, сприяючи побудові сильних соціальних зв'язків та підтримці.

Ці методи надають можливість вирішувати особисті конфлікти, сприяють самопізнанню та розвитку, допомагаючи рухатися в напрямку, який відповідає власним цілям та цінностям, забезпечують можливість вибору шляху, який відповідатиме потребам та уподобанням.

Для того, щоб молоді жінки змогли ефективно розвивати свою ціннісно-сміслову сферу, важливо провести самоаналіз і зрозуміти, які цінності є найбільш важливими для них особисто. Цей процес може включати роздуми про їхні бажання, переконання, цілі, інтереси та ставлення до різних аспектів життя. Важливо зазначити, що сімейний статус може впливати на ціннісні орієнтації через власний досвід або суспільний тиск, тому розвиток ціннісної сфери враховує адаптацію цінностей до особистих потреб та цілей.

Далі молоді жінки можуть розвивати свою ціннісну сферу шляхом освіти та саморозвитку. Активне вивчення, читання та поглиблення знань може розширити їх світогляд і допомогти краще зрозуміти себе та світ навколо.

Важливо також вести відкриті обговорення про цінності та переконання з оточуючими, що дозволить порівняти власні уявлення з поглядами інших людей.

Не менш важливу роль у розвитку та корекції цінностей відіграє залучення родини молодих жінок. Ось декілька причин цього:

1. Сімейні цінності та вплив. Родина є першим соціальним оточенням, де формуються цінності. Цінності, які передаються через родину, відображають те, що вважається важливим, і впливають на усвідомлення молодою людиною власних цінностей.

2. Сприяння усвідомленню себе. Родина може створити комфортне середовище для обговорення особистих цінностей та допомогти молодим жінкам краще зрозуміти себе. Через відкрите спілкування та обмін поглядами з батьками, родичами та іншими членами сім'ї жінки можуть краще усвідомити власні цінності.

3. Підтримка та взаємодія. Родина може стати підтримкою для молодих жінок у їхньому пошуку власного шляху й розвитку. Сприяння від родини здатне надати важливу підтримку, розуміння та позитивні зразки, що формують стійкі цінності та впевненість у них.

4. Формування соціальних норм. Родина є основним джерелом соціалізації, де формуються соціальні норми. Участь родини в розмовах про цінності сприяє формуванню здорових соціальних норм, які можуть підтримати розвиток молодих жінок.

5. Усвідомлення культурних аспектів. Через родинне середовище передаються традиції, культурні цінності та переконання. Залучення родини у дискусії про цінності також може допомогти жінкам у розумінні та усвідомленні важливості культурних аспектів у формуванні їхньої особистості.

Психологічні практики, такі як рефлексія, медитація та саморефлексія, можуть допомогти молодим жінкам зосередитися на своїх внутрішніх

потребах і цінностях. Цей процес сприяє більш глибокому розумінню себе, що є важливим у формуванні стійкої ціннісної системи.

Розвиток і корекція ціннісних орієнтацій молодих жінок з різним сімейним статусом є важливим завданням для суспільства і їх самореалізації.

Нижче наводимо ще декілька шляхів, які можуть сприяти цьому процесу:

1. Спілкування та обговорення. Обговорюйте свої цінності та переконання з іншими людьми, включно з рідними, друзями та фахівцями. Відкриті дискусії можуть розширити Вашу свідомість і допомогти Вам побачити ситуації з різних точок зору.

2. Планування мети та життєві цілі. Визначте свої основні цілі та прагнення в різних сферах життя. Забезпечте взаємозв'язок між своїми цілями та власними цінностями.

3. Прийняття рішень і вчинки. Після того як Ви визначили свої цінності та цілі, робіть свідомі вибори та вчинки, спрямовані на досягнення цих цілей.

4. Підтримка та консультування. Якщо Вам складно самотійно визначити свої цінності або виправити негативні аспекти, то не соромтеся звертатися за допомогою до психологів, консультантів або психотерапевтів.

5. Спільнота і підтримка групи. Приєднайтеся до спільноти або групи, де люди з подібними цінностями та інтересами можуть Вас підтримати і надихнути.

6. Експериментуйте. Не бійтеся пробувати нові речі, дізнаватися про різні сфери життя, хобі, види розваг. Це допоможе Вам збагати досвід та розкрити нові цінності.

7. Рефлексія. Ведіть особистий щоденник чи журнал, де рефлексуйте щодня свої дії, відносини, досягнення та навіть власні цінності. Це допоможе краще зрозуміти, які аспекти Вашого життя Вам справді важливі.

8. Навчання від інших. Звертайте увагу на людей, які Вас надихають або на Вас впливають. Вивчайте, як вони визначають свої цінності та як це відображається на їхньому житті.

9. Спокій та терпіння. Процес визначення своїх цінностей є постійним. Не турбуйтеся, якщо вони змінюються чи розвиваються разом з Вами. Важливо лише бути відкритим до змін.

Зазначені шляхи сприяють розвитку ціннісно-сміслової сфери молодих жінок, дозволяючи їм краще розуміти себе та свої цінності. Цей процес може бути складним і індивідуальним, але він є ключовим у створенні особистої стабільності, гармонії та щастя. Важливо пам'ятати, що цінності – це гнучкий аспект нашого життя і вони можуть змінюватися з часом. Постійний процес самовдосконалення та самоусвідомлення може допомогти у розвитку й корекції цінностей та цілей.

ВИСНОВКИ

Аналіз наукової літератури з досліджуваної проблеми і результати проведеного емпіричного дослідження дозволяють сформулювати наступні висновки.

1. На основі операціоналізації понять «цінність» та «смысл», аналізу підходів науковців ціннісно-смыслову сферу розглядається як цілісне, багаторівневе, інтегроване й динамічне у часі особистісне утворення, яке обумовлює центральну позицію особистості, підхід до оточуючого світу і самої себе, спрямованість і зміст її соціальної активності, а також визначає її поведінку й вчинки.

Ціннісно-смысловій сфері особистості притаманні такі характеристики, як цілісність, діяльна природа, динамічна складність, емерджентність, межі становлення, взаємозв'язок стабільності та змінюваності, а поліфункціональний її характер обумовив виділення таких функцій, як орієнтаційна, функція цілепокладання, прогностична, мотиваційна, регулятивна, адаптаційна.

Ціннісно-смыслову сферу особистості формується протягом усього її життя в процесі соціалізації на основі зіставлення своїх потреб, мотивів, інтересів, переконань із нормами, вимогами, ідеалами суспільства. Зміст ціннісно-смысловуї сфери може зазнавати змін, бо соціалізація може відбуватися як при впливі стихійних різноспрямованих факторів, так і виховання, тобто цілеспрямованого формування особистості.

2. Структурно-рівневу модель ціннісно-смысловуї сфери особистості науковці представляють в єдності та взаємозв'язку наступних компонентів: духовність, цінності, ціннісні орієнтації, особистісні смисли, переживання, ідеали, установки та відповідних рівнів – дорефлексивний та когнітивнорефлексивний.

3. Основними механізмами становлення ціннісно-сміслової сфери молоді людини є ідентифікація; рефлексія; інтеріоризація; емоційна включеність; інтерналізація; діалогічне спілкування, аутопоезіс; внутрішній діалог. Зазначені механізми в їхньому взаємозв'язку характеризуються і як постійно діюча цілісна, і як ситуативно зумовлена система способів, операцій, яка застосовується людиною на різних рівнях усвідомленості.

4. Дослідження мотиваційної спрямованості, як компоненту ціннісно-сміслової сфери молодих жінок з різним сімейним статусом, показало, що молоді незаміжні й заміжні жінки виявили різні типи особистісної спрямованості. У незаміжніх жінок більшість демонструє спрямованість на себе, вказуючи на переважання мотивів власного благополуччя і прагнення до особистої першості. У заміжніх жінок спостерігається схильність до спрямованості на задачу як домінуючого типу особистісної спрямованості.

Дослідження ціннісно-орієнтаційного компоненту ціннісно-сміслової сфери молодих жінок з різним сімейним статусом виявило, що в обох досліджуваних групах було виявлено спільний низький результат за цінностями «Здоров'я» та «Раціоналізм». Можливо, наявна відсутність належного усвідомлення важливості збереження та підтримки фізичного й психічного здоров'я; більш інтуїтивний, емоційний підхід до життя та прийняття рішень серед молодих жінок.

Результати емпіричного дослідження смисложиттєвих орієнтацій в контексті компонента ціннісно-сміслової сфери молодих жінок з різним сімейним статусом засвідчили, що у вибірці молодих незаміжніх жінок найважливішими є цінності, пов'язані з самореалізацією, незалежністю та соціальною активністю, де акцент ставиться на цікаву роботу й наявність друзів. Заміжні жінки, у свою чергу, надають перевагу цінностям, які орієнтовані на підтримку та щасливі стосунки в сім'ї, де акцент ставиться на

щасті інших й творчості. Незаміжні жінки характеризуються старанністю та життєрадісністю, що може вказувати на бажання насолоджуватися життям й бути відкритим до нових вражень. Водночас, заміжні жінки виявляють виражені інструментальні цінності, включаючи високі запити, непримиренність до недоліків, ефективність в справах і відповідальність.

Незалежно від сімейного статусу, для обох підгруп важливість матеріального становища та саморозвитку визнається високою. Проте, незаміжні жінки приділяють більше уваги активним соціальним контактам. Заміжні жінки, натомість, вважають досягнення в житті більш пріоритетними. Також незаміжні жінки більше цінують захоплення, сферу сім'ї та навчання й освіти. Заміжні жінки надають велику вагу сімейній сфері, сфері суспільної активності та професійного життя. Водночас, фізична активність залишається менш важливою для обох підгруп, незважаючи на її важливість для гармонійного розвитку особистості та профілактики захворювань.

5. Здійснений кореляційний аналіз в групі незаміжніх і заміжніх жінок вказує на певні відмінності у їхніх ціннісних уявленнях та способах взаємодії з різними аспектами життя. У групі незаміжніх жінок спостерігається кореляція цінності «Духовного задоволення» з такими орієнтаціями, як «Любов», «Свобода» та «Щасливе сімейне життя», що може свідчити про їхнє прагнення до особистісної свободи й самостійності. Одночасно, зв'язок параметра «Престиж» з «Цікава робота» вказує на їхнє бажання мати високопрестижну роботу та отримувати визнання. У заміжніх жінок спостерігаються інші зв'язки. Наприклад, «Соціальні контакти» корелюють із «Краса природи», «Розваги», «Щасливе сімейне життя» та «Широта поглядів». Це може вказувати на важливість для заміжніх жінок приділяти увагу родинному благополуччю та міжособистісним відносинам.

6. На основі отриманих результатів нами було розроблено практичні рекомендації для молодих незаміжніх та заміжніх жінок, що були спрямовані на розвиток й корекцію їхніх ціннісних орієнтацій.

7. Подальші перспективи дослідження включають глибший аналіз конкретних соціальних, культурних та психологічних факторів, які можуть впливати на формування ціннісно-сміслової сфери молодих жінок. Дослідження може бути розширене на більші групи у різних культурних та соціальних контекстах для кращого розуміння відмінностей у ціннісних уявленнях між незаміжніми та заміжніми жінками. Також ці дані можуть сприяти розробці програм та інтервенцій, спрямованих на підвищення самосвідомості й розвитку жіночої ідентичності залежно від сімейного статусу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Антоненко Т.Л. Проблема цінностей та смислів в зарубіжній психології. Проблеми сучасної педагогічної освіти. Педагогіка і психологія. 2013. Випуск 39 (4). С. 3-15.
2. Антоненко Т.Л. Психологічні засади становлення ціннісно-сміслової сфери особистості майбутнього фахівця: дис. доктора психол. наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія. Київ, 2019. 527 с.
3. Бреусенко О.А. Динаміка ціннісно-сміслової сфери особистості в умовах екзистенціальної кризи: дис. канд. психол. наук за спеціальністю 19.00.01 - загальна психологія, історія психології. Київ, 2000.
4. Бунас А.А. Особливості зв'язку ціннісних орієнтацій та часової перспективи молоді Західної України. JOURNAL OF PSYCHOLOGY RESEARCH. 2018. VOL. 24 (7). С. 18-32.
5. Буяк Б. Молодь як особлива соціально-демографічна група в умовах становлення соціально-правової держави та громадянського суспільства. Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України. 2007. Випуск 36. С. 198-209.
6. Виховання духовності особистості: Навчально-методичний посібник / М.Й. Боришевський, Л.І. Пилипенко, О.І. Пенькова та ін.; за заг. ред. М.Й. Боришевського. Кіровоград, 2013. 104 с.
7. Волошок О., Ільчишин Н. Психологічний зміст шлюбно-сімейних настанов у період ранньої дорослості. Освіта регіону. 2013. №2.
8. Гаркавенко Н., Доскач С. Психологічні особливості ставлення молоді до смерті в період війни. Молодий вчений. 2023. №2 (114). С. 47-50.

9. Горбачова О.Ю. Сімейне виховання як чинник формування ціннісних орієнтацій дошкільника. Збірник наукових праць «Проблеми сучасної психології». 2011. №. 12.
10. Гринів О. Особливості реалізації життєвого шляху сучасних чоловіків і жінок у ранній дорослості. Вісник Прикарпатського університету «Філософські і психологічні науки». 2014. Випуск 18. С. 136-141.
11. Гусаківська С.С. Психологічні особливості формування ціннісно-смыслової сфери майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів: дис. канд. психол. наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія. Луцьк, 2014. 302 с.
12. Дерека Т., Ляшенко В., Туманова В., Корж Є. Ціннісно-смыслова сфера особистості спортсменів: особливості формування. Спортивний вісник Придніпров'я. 2018. №1. С 18-21.
13. Дзюба Т.М., Коваленко О.Г. Психологія дорослості з основами геронтопсихології: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. П., 2013. 172 с.
14. Дмитрук Н. Між матеріалізмом і постматеріалізмом: ціннісні орієнтації сучасної української молоді. Вісник АПСВТ. 2017. №3. С. 57-67.
15. Долинська Л.В., Максимчук Н.П. Психологія ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя: Навчальний посібник для студентів ВНЗ. Кам'янецьПодільський, 2008. 124 с.
16. Заїка Є.В., Лук'янова Т.В. Ціннісні орієнтації військовослужбовців та їх жінок: їхня розбіжність як можлива причина конфліктів. Проблеми екстремальної та кризової психології. Випуск 3. Частина 1. С. 160-167.
17. Заредінова Е.Р. Теоретичні і методичні засади формування соціокультурних цінностей студентів в освітньому середовищі вищого навчального закладу: дис. доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.07 – теорія і методика виховання. Київ, 2020. 566 с.

18. Застело А.О., Стрюкова Ю.В., Віхляєва Я.Є. Особливості ціннісних орієнтацій жінок з різним рівнем самореалізації. International scientific and practical conference «SOCIO-PSYCHOLOGICAL PROBLEMS OF ORGANIZATION AND MANAGEMENT». С. 166-169.
19. Казакова Є. Трансформація ціннісно-сміслової сфери особистості під впливом вітальної загрози, викликаной коронавірусною хворобою COVID-19: гендерний аспект. Проблеми екстремальної та кризової психології. 2022. № 1(3). С. 131-141.
20. Карпенко З.С. Аксіопсихологія особистості студента. Актуальні питання теорії та практики психолого-педагогічної підготовки майбутніх фахівців: Матеріали II-ої Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 24-25 квітня 2014 р.). Хмельницький, 2014. С. 18-20.
21. Католик Г. Особливості ціннісних орієнтацій «Золотої молоді». Психологічне здоров'я особи і суспільства. 2010. № 5. С. 174-184.
22. Корнован О.М. Психологічні особливості задоволеності життя у осіб ранньої дорослості: кваліфікаційна робота на здобуття ступеня вищої освіти «магістр». Науковий керівник: к. психол. н., проф. Будіянський М.Ф. Одеса, 2019. 87 с.
23. Кубриченко Т.В., Мацвейко Т.В. Вікові особливості ціннісно-сміслової сфери самотніх жінок. Психологія: проблеми практичного застосування: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 24-25 жовтня 2014 року). Херсон, 2013. С. 47-52.
24. Кузьмич Д. Ціннісно-сміслова сфера жінок, які перебувають у декретній відпустці: кваліфікаційна робота на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр». Науковий керівник: к. психол. н. Майорчак Н. Львів, 2022. 74 с.
25. Лемак М., Петрище В. Психологу для роботи: діагностичні методики. Ужгород, 2012. 616 с.

26. Максим О.В. Особливості розвитку ціннісних орієнтацій девіантів. Актуальні проблеми психології. Психологія особистості. Психологічна допомога особистості. 2018. Т. 17. №. 11. С. 91-115.
27. Малімон Л.Я., Пашкіна А.М. Гармонізація індивідуальних та групових організаційних цінностей в місцевих органах виконавчої влади: Навчальнометодичний посібник. Луцьк, 2014. 136 с.
28. Меднікова Г.І. Захисні механізми та ціннісні орієнтації студентів різної статі. Теорія і практика сучасної психології. 2020. № 2. С. 125-129.
29. Місенг Д.В. Вплив ціннісних орієнтацій на стиль життя особистості: дис. канд. психол. наук за спеціальністю 19.00.01 – загальна психологія, історія психології. Київ, 2020. 286 с.
30. Москаленко О.В. Структурні компоненти ціннісно-сміслової сфери особистості. Вісник Національного технічного університету України «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка. 2013. №1(37). С. 91-98.
31. Москаленко О.В. Сучасні концепції ціннісно-сміслової сфери особистості. Вісник НТУУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка. 2010. Випуск 2. С. 113-117.
32. Мотков С.О. Ціннісно-сміслова сфера особистості: роль, структура та функції. PSYCHOLOGICAL JOURNAL. 2018. № 10 (20). С. 105-128.
33. Невоєнна О.А., Кремень А. Зв'язок складових мотиваційної сфери з ціннісними орієнтаціями у працюючої молоді. Матеріали X Всеукраїнської студентської науково-технічної конференції «Природничі та гуманітарні науки. Актуальні питання». 2017. С.181-182.
34. Нечкіна Х.М. Ціннісні орієнтації заміжніх та незаміжніх молодих жінок: кваліфікаційна робота на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр». Науковий керівник: к. психол. н., доц. М.Е. Білова. Одеса, 2019. 59 с.
35. Олійник Н.А., Імбер В.І., Білик Т.С. Гендерні особливості ціннісних орієнтацій студентів закладів вищої освіти. Сучасні інформаційні технології та

інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. 2022. С.217-225.

36. Панок І.В. Ціннісно-смилова саморегуляція як чинник життєвого самовизначення особистості студента: дис. канд. психол. наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія. Харків, 2022. 211 с.

37. Партико Т.Б. Особистісні чинники вікових змін життєвих цінностей у дорослому віці. Збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України «Проблеми сучасної психології». 2013. Випуск 21. С. 551-562.

38. Помиткіна Л.В. Вікові особливості прийняття стратегічних життєвих рішень у пізній юності. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія №12. Психологічні науки: Зб. наук. пр. Київ, 2014. № 45 (69). С. 145-151.

39. Помиткіна Л.В., Злагодох В.В., Хімченко Н.С., Погорільська Н.І. Психологія сім'ї. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ, 2010. 270 с.

40. Пустовалов І.В. Психологічні особливості ціннісно-смилової сфери особистості підлітків в сім'ях повторного шлюбу: дис. канд. психол. наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія. Київ, 2017. 305 с.

41. Сакало О.Є., Степаненко С.В., Яковенко Л.І. Економічні цінності українського суспільства: за даними сьомої хвилі. Економіка та суспільство. 2021. Випуск 33.

42. Сидоренко О.Б. Психологічні особливості переживання сорому у ранньому дорослому віці. Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology. 2021. IX (101). С. 74-77.

43. Ситнікова Ю. Висвітлення специфіки формування ціннісних орієнтацій у студенток. Вісник Львівс. ун-ту. Серія «Педагогіка». 2006. Вип. 21. Ч. 1. С. 282–287.

44. Сокурянська Л.Г. Динаміка ціннісних орієнтацій студентської та шкільної молоді України: від цінностей радянських до європейських. Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. 2016.
45. Сосніхіна С.Є. Особливості ціннісно-сислової сфери студентів з різним сімейним статусом. Вісник ХНПУ імені Г.С. Сковороди. Психологія. 2017. Випуск 55. С. 237-249.
46. Сосніхіна С.Є. Структура ціннісно-сислової сфери студентів з різним сімейним статусом: дис. канд. психол. наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія. Харків, 2017. 273 с.
47. Соціально-психологічні особливості дорослої людини: інформаційнометодичні матеріали для слухачів і викладачів системи післядипломної освіти / Автори-укладачі: О.І. Бондарчук, Т.В. Ткач, Н.В. Гордієнко, С.В. Казакова, А.С. Москальова, О.О. Нежинська, Н.І. Пінчук. Київ, 2015. 48 с.
48. Сошина Ю.М. Психологічні особливості формування ціннісно-сислових настановлень у підлітковому віці: дис. канд. психол. наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія. Київ, 2016. 224 с.
49. Субашкевич І.Р. Медіапсихологічні чинники формування ціннісносислової сфери студентської молоді: дис. канд. психол. наук за спеціальністю 19.00.05 – соціальна психологія, психологія соціальної роботи. Київ, 2017. 180 с.
50. Токарева Н.М., Шамне А.В. Основи вікової психології: Навчально-методичний посібник. Кривий Ріг, 2013. 283 с.
51. Фельдман Ю.І. Психологія особистості у період молодості. Вісник ХНПУ імені Г.С. Сковороди. Психологія. 2017. Випуск 56. С. 222-232.
52. Харченко С.В., Доценко В.В. Особливості зміни рольових очікувань і домагань у шлюбі молодих жінок за останнє десятиріччя. Право і безпека. 2017. №2 (65). С. 171-175.

53. Ціннісні орієнтації сучасної української молоді. Щорічна доповідь Президенту України, Верховній Раді України про становище молоді в Україні (за підсумками 2015 року) / Держ. ін-т сімейної та молодіжної політики; [редкол.: Жданов І.О., гол. ред. колег., Ярема О.Й., Беляєва І.І. та ін.]. Київ, 2016. 200 с.
54. Чайка Г.В. Вплив віртуального простору на ціннісно-сміслову сферу особистості в кризові періоди. Психосинергетичні особливості сталих та кризових періодів життя людини: Монографія / М.-Л.А. Чепи, В.Ф. Маценко, Ж.М. Маценко, А.Д. Терещук [та ін.]; за ред. М.-Л.А. Чепи. Київ, 2015. С. 108-139.
55. Чапак Я.В., Чуйко Г.В. Сенс життя як орієнтир на життєвому шляху людини. Психологічний часопис. 2017. №1. С. 100-111.
56. Чуйко Г.В. Сенс життя у контексті відчуття задоволеності життям. Психологічний часопис. 2018. № 1 (11). С. 46-60.
57. Шевченко Н.Ф. Особистісні умови задоволеності образом фізичного Я у жінок раннього дорослого віку. Проблеми сучасної психології. 2021. №4 (23). С. 92-99.
58. Шевченко С. Психологічне аналізування особливостей ціннісносміислової сфери юнаків та юнок: кваліфікаційна робота на здобуття ступеня вищої освіти «магістр». Науковий керівник: к. психол. н. І. Крупник. ІваноФранківськ, 2022. 60 с.
59. Штепа О. Особливості психологічної ресурсності осіб зрілого віку. Вісник Львівського університету. Серія «Філософські науки». 2012. Випуск 15. С. 310-317.
60. Яніт О.Г. Специфіка ціннісних орієнтацій внутрішньо переміщених осіб: кваліфікаційна робота на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр». Науковий керівник: к. психол. н. Ю.М. Сошина. Кривий Ріг, 2023. 35 с.

61. Яновська Т.А., Когут І.В. Особливості ціннісно-сміслової сфери підлітків. Психологія і особистість. 2020. №2 (18). С. 189-204.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень.
Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів
мають посилання на відповідне джерело.

(підпис)

